

Az Európa Tanács Kínzás Elleni Bizottsága (CPT) működése a Magyarországra
vonatkozó jelentései tükrében

Jelige: Ébredő Erő

(Kézirat lezárva: 2014. november 5.)

Tartalom

I.	Bevezetés	3
II.	A CPT létrejötte, valamint működésének általános jellemzői	4
III.	A rendőrségi fogdákkal kapcsolatos tapasztalatok	6
III.1.	A fogva tartás jogszabályi feltételei	6
III.2.	Bántalmazás és embertelen bánásmód	10
III.3.	A fogva tartás körülményei	16
III.3.1.	Tárgyi feltételek	17
III.3.2.	Napirend	18
IV.	A büntetés-végrehajtási intézetekre vonatkozó megállapítások	20
IV.1.	A büntetés-végrehajtás fő problémája: a túlzsúfoltság	20
IV.2.	Bántalmazás és embertelen bánásmód	25
IV.3.	A fogva tartás körülményei	28
IV.3.1.	Tárgyi feltételek	28
IV.3.2.	Napirend	31
V.	Összegzés	36
	Melléklet	38
	Felhasznált irodalom	44

I. Bevezetés

Amikor a média és a közvélemény figyelmének középpontjába kerül egy-egy súlyosabb bűncselekmény, az magával vonja egyrészt a halálbüntetés újbóli bevezetésének gondolatát, másrészt a társadalom arra vonatkozó igényét, hogy amennyiben az elkövető halálra nem ítéltető, „legalább” a szabadságvesztés-büntetését minél rosszabb körülmények között és minél hosszabb időtartamban töltse le. A büntetéspárti álláspont viszont nem foglalkozik azzal, hogy ezek az emberek előbb vagy utóbb visszakerülnek a társadalomba,¹ és a szabad élettől elszokott, esetleg bántalmazott és megalázott fogvatartott szabadulása után veszélyesebb, mint az, aki normalizált körülmények között töltötte büntetését.² A szabadságvesztésre ítélt személy csak azokat a jogait veszíti el, amelyektől a jogerős ítélet őt megfosztja,³ ezért az emberi méltóságát vagy a testi épséghez való jogát továbbra is tiszteletben kell tartani. Hogyan lehetne elvárni a fogvatartottól, hogy szabadulása után a jogszabályi előírásoknak megfelelően cselekedjen, ha a büntetés-végrehajtási intézetben azt tapasztalta, hogy vele szemben sem tartották meg azokat? Törvénysértéssel nem lehet senkit a törvények iránti tiszteletre kényszeríteni.⁴ Ha mindezeket tágra értelmezzük, kijelenthető, hogy a személyi szabadság bármilyen jogcímen történő korlátozása kizárólag az emberséges bánásmód figyelembe vételével történhet.

A dolgozat célja a Kínzást és az Embertelen vagy Megalázó Bánásmódot vagy Büntetést Megelőzni Hivatott Európai Bizottság működésének bemutatása, elsősorban annak Magyarországgal kapcsolatos tevékenysége alapján. Véleményem szerint a nemzetközi jog területén e bizottság tekinthető az egyik legfontosabb, a fogvatartottakkal való bánásmód vizsgálatára specializálódott szervnek, amely a *soft law* jellegű jelentései révén nagymértékben hozzájárult a szabadságuktól megfosztott személyek jogainak mind szélesebb körű elismeréséhez Európa-szerte. A téma aktualitását Magyarország vonatkozásában az is indokolja, hogy 2015. január 1-jén lép hatályba a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény, amely számos új rendelkezést vezet be az elítéltekkel való bánásmód tekintetében.

¹ Ez persze a tényleges életfogytiglani szabadságvesztésre ítélték esetében kizárt, de a BVOP adatai alapján 2013-ban összesen (tehát a nem jogerősen elítéltekkel együtt is) 46 ilyen személy volt Magyarországon, a fogvatartotti állomány aránya 0,3%-a.

² HUSZÁR László – TARI Ferenc, *Folyamat – A humánus büntetés-végrehajtás peremfeltételei*, Börtönügyi Szemle, 1997/4. 27.

³ VÓKÓ György, *Az elítéltek és az előzetesen letartóztatottak jogállása*, Börtönügyi Szemle, 1990/3. 6.

⁴ KURDI Tímea – VÓKÓ György, *Fogvatartotti panaszok a bánásmód köréből*, Börtönügyi Szemle, 2002/4. 63.

A dolgozat három fő részre tagolódik: az első áttekintést ad a Bizottság munkájáról, kitérve az eddig lefolytatott „kötelezettség-szegési eljárásokra”, vagyis az emberséges fogva tartásból fakadó kötelezettségek megsértésének szankcionálására. A Magyarországgal kapcsolatos jelentéseket és az azokra adott válaszokat a második és a harmadik rész mutatja be, előbbi a rendőrségi fogdákra, utóbbi a büntetés-végrehajtási intézetekre fókuszálva.⁵ Noha a bizottsági jelentések más létesítményekkel, például őrzött szállásokkal, szociális otthonokkal vagy az Igazságügyi Megfigyelő és Elmegyógyító Intézettel is foglalkoznak, ezek tárgyalására a dolgozat terjedelmi korlátai között nincs lehetőség.

II. A CPT létrejötte, valamint működésének általános jellemzői

Az 1987. november 26-án, Strasbourgban kelt, a kínzás és az embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmód megelőzéséről szóló egyezmény 1989. február 1-jei hatályba lépésével létrehozta a European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment elnevezésű bizottságot, röviden a CPT-t. A Bizottság feladata az Egyezmény értelmében, hogy *„látogatások révén megvizsgálja a szabadságuktól megfosztott személyekkel való bánásmódot, hogy erősítse védelmüket, ha szükséges, a kínzás és az embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmód ellen.”*⁶ Ez a védelem nem kizárólag a büntetés-végrehajtási intézetekben, rendőrségi fogdáknak, hanem a szociális otthonokban vagy pszichiátriai kórházakban elhelyezett személyekre is kiterjed, mivel az Egyezmény 2. cikke alapján a Bizottság bármely olyan helyszínt megvizsgálhat, ahol *„szabadságuktól a közhatalom által megfosztott személyek vannak.”*

A CPT által lebonyolított látogatások lehetnek időszakonként (általában négy- vagy ötévente) ismétlődőek vagy pedig ad hoc jellegűek, amennyiben azokat a körülmények szükségessé teszik. A feltárt tényekről, észrevételekről, valamint a Bizottság javaslatairól a látogatással érintett ország számára jelentés készül. Ezen túlmenően a CPT minden évben *„a tevékenységeit ismertető általános jelentést terjeszt a Miniszteri Bizottság elé, amelyet átadnak a Parlamenti Közgyűlésnek és nyilvánosságra hoznak.”*⁷

⁵ Mivel a látogatások lebonyolításának, a jelentések elfogadásának és a jelentésekre adott válaszok közzétételének időpontja a legtöbb esetben eltér, az áttekinthetőség megkönnyítése érdekében valamennyi esetben a CPT-látogatás évszáma szerint kerülnek megemlíetésre.

⁶ Egyezmény a kínzás és embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmód megelőzéséről, 1. cikk. (a továbbiakban: Egyezmény)

⁷ Egyezmény, 7. és 12. cikk.

Amennyiben egy Szerződő Fél megtagadja a rá vonatkozó jelentésben foglaltak szerint a helyzet javítását, az Egyezmény 10. cikke értelmében a Bizottságnak lehetősége nyílik „*public statement*”, azaz nyilvános nyilatkozat közzétételére. Ennek *ultima ratio* jellegét jól mutatja, hogy eddig összesen hat nyilvános nyilatkozat kibocsátására került sor, a következő megoszlásban: egy Görögországgal, kettő Törökországgal és három Oroszországgal szemben.⁸ Görögország esetében az illegális bevándorlók elszállásolásának embertelen körülményei,⁹ Törökország vonatkozásában pedig a terrorizmussal gyanúsított fogvatartottak kínzása indokolta a CPT részéről *public statement* elfogadását.¹⁰ Oroszországgal szemben az 1999-ben kirobbant csecsenföldi konfliktus nyomán vált szükségessé nyilvános nyilatkozat kibocsátása, amelynek tárgyát elsősorban a Chernokozovóban tapasztalt állapotok, a fogvatartottakat ért bántalmazások, kényszervallatások, illetve nemi erőszak képezték.¹¹ Mindezen visszaélések számos emberi jogi szervezet, így az Amnesty International¹² vagy a Human Rights Watch¹³ figyelmét is felkeltették, továbbá az Emberi Jogok Európai Bírósága a CPT jelentéseire és nyilvános nyilatkozataira is tekintettel számos marasztaló ítéletet hozott az érintett államokkal szemben.¹⁴

A CPT céljai, működése tekintetében nemcsak az Egyezmény, hanem maga a Bizottság is eligazítást ad azáltal, hogy valamennyi meglátogatott országhoz intézett első jelentése egy bevezetést tartalmaz, amely a CPT tevékenységét az Európa Tanács másik két emberi jogi szervével, az 1998-ig létező Emberi Jogok Európai Bizottságával és az Emberi Jogok Európai Bíróságával összehasonlítva határozza meg. Míg az utóbbiak feladata egy magánszemély vagy egy állam kérelmére az Emberi Jogok Európai Egyezménye esetleges megsértésének feltárása és az ebből adódó konfliktusok megoldása, addig a CPT hivatalból lebonyolított látogatásai során a kínzás és az embertelen bánásmód megelőzését, ezáltal pedig a konfliktusok elkerülését célozza. Ezen feladatok betöltése érdekében elsősorban három vezérelvre támaszkodik, melyek a következők:

⁸ <http://cpt.coe.int/en/hudoc-cpt.htm> (2014.11.05.)

⁹ Public Statement concerning Greece made on 15 March 2011.

¹⁰ Public Statement on Turkey adopted on 15 December 1992.

¹¹ Public Statement concerning the Chechen Republic of the Russian Federation made on 10 July 2001.

¹² Annual Report 2011. <http://www.amnesty.org/en/region/greece/report-2011#section-53-3> (2014.11.05.)

¹³ The Chernokozovo Detention Center. http://www.hrw.org/reports/2000/russia_chechnya4/detention-center.htm (2014.11.05.)

¹⁴ ECHR, *S.D. kontra Görögország*, 2009. június 11-i ítélet, ügyszám: 53541/07,

ECHR, *Yeter kontra Törökország*, 2009. január 13-i ítélet, ügyszám: 33750/03,

ECHR, *Chitayev és Chitayev kontra Oroszország*, 2007. január 18-i ítélet, ügyszám: 59334/00.

- a szabadságuktól megfosztott személyek bántalmazásának tilalma abszolút érvényű,
- a bántalmazás még enyhébb formáit tekintve is összeegyeztethetetlen a civilizált magatartással, valamint
- a bántalmazás nemcsak az áldozatra, hanem az azt elkövető tisztviselőre, még általánosabban pedig a nemzeti hatóságokra nézve is hátrányos.

Magyarország 1990. november 6-án vált az Európa Tanács tagjává,¹⁵ a kínzás és az embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmód megelőzéséről szóló egyezményt pedig 1993. november 4-én ratifikálta, melyet követően az 1994. március 1-jén lépett hatályba.¹⁶ Az Egyezményt az 1995. évi III. törvény hirdette ki. Ahhoz, hogy megfelelően áttekinthető legyen a szabadságuktól megfosztott személyekkel való bánásmód alakulása a CPT-jelentések hatására 1994 és 2014 között, a következőkben a Magyarországra vonatkozó hét jelentést és az azokra adott válaszokat nem a látogatások időpontja, hanem az érintett létesítmények szerint elkülönítve kívánom bemutatni.

III. A rendőrségi fogdákkal¹⁷ kapcsolatos tapasztalatok

III.1. A fogva tartás jogszabályi feltételei

A CPT 1994-es látogatása¹⁸ alkalmával elsősorban Budapestre, illetve annak környékére fókuszált és a Belügyminisztérium felügyelete alatt álló Budapesti Központi Fogdát, a Pest megyei Rendőr-főkapitányság fogdáját, valamint több kerületi rendőrkapitányságot is felkeresett. A rendőrség általi fogva tartás feltételeire ekkor a büntetőeljárásról szóló 1973. évi I. törvény, illetve a jelenleg is hatályos rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény vonatkozott.

¹⁵ <http://www.coe.int/en/web/portal/hungary> (2014.11.05.)

¹⁶

<http://www.conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=126&CM=8&DF=19/08/2014&CL=ENG> (2014.11.05.)

¹⁷ A Rendőrség Fogdaszolgálati Szabályzatának kiadásáról szóló 19/1996. (VIII. 23.) ORFK utasítás 2. pontja alapján rendőrségi fogda „a rendőr-főkapitányságon, rendőrkapitányságon vagy külön objektumban a fogva tartás céljaira sajátosan kialakított, a fogva tartottak elhelyezésére, biztonságos őrzésére szolgáló, huzamos emberi tartózkodásra alkalmas épület vagy épületrész.”

¹⁸ Erre 1994. november 1-14. között került sor, melyet követően a CPT az 1995. június 12-16. között tartott 25. ülésén fogadta el Magyarországra vonatkozó jelentését.

Az 1994. évi XXXIV. törvény már ekkor is a személyi szabadság korlátozásának több jogcímét szabályozta:¹⁹ ide sorolható az előállítás, amely maximálisan 8 óráig tarthat, de a rendőri szerv vezetője által 4 órával meghosszabbítható, az elővezetés, melynek során az érintett személyt a rendőrségen legfeljebb 12 órára lehet visszatartani, vagy a közbiztonsági őrizet, melybe a már előállított személy vehető, amennyiben a személyazonosság megállapítása vagy az érintett érdeke (ittasság vagy más okból ön- vagy közveszélyes állapot) szükségessé teszi. Ez utóbbi 24 óra időtartamú lehet, de az előállítás idejét is magában foglalja.²⁰ A CPT mindezek gyakorlatát nem bírálta, melynek oka a személyi szabadság korlátozásának rövidsége: bár az 1994-es jelentés rögzíti, hogy a rendőrség által fogvatartott személyek a nap 23 óráját a cellájukban töltötték,²¹ azonban a tevékenységi rezsim hiánya a néhány órára (esetleg 1 napra) fogva tartott személyek esetében nem jön figyelembe, illetve a nem megfelelő tárgyi körülmények sincsenek rájuk jelentősebb hatással.

Éppen ezért a CPT a rendőrség általi fogva tartás esetei közül elsősorban az őrizetbe vételt és az azt esetlegesen követő előzetes letartóztatást vizsgálta, melyekkel kapcsolatban rendkívül jelentős és gyümölcsöző párbeszéd alakult ki a Bizottság és Magyarország között az évek során. 1994-ben a büntetés-végrehajtási tvr. alapján az előzetes letartóztatást büntetés-végrehajtási intézetben kellett végrehajtani, azonban a nyomozás befejezéséig erre rendőrségi fogdában is sor kerülhetett.²² A nyomozást az akkor hatályos Be. rendelkezéseinek megfelelően az elrendeléstől számított két hónapon belül be kellett fejezni, azonban ezt az időtartamot további 2-2 hónappal a helyi ügyészség vezetője, valamint a megyei főügyész meghosszabbíthatta.²³ Ezáltal az előzetes letartóztatásban lévő személyek akár több hónapot is rendőrségi fogdában tölthettek, amely különösen a személyi állomány által elkövetett bántalmazások, a túlszűfolttság, a rossz állapotban lévő zárkák, valamint a fogvatartottak számára nyújtható elfoglaltságok hiánya miatt a CPT bírálatát váltotta ki.²⁴ A Bizottság javaslatot tett arra, hogy az előzetesben lévő személyek rendőrségi elhelyezésének gyakorlatát sürgősen vizsgálják felül.²⁵ Válaszában a Magyar Kormány arra hivatkozott, hogy a kritikával illetett gyakorlat

¹⁹ A felsoroltak a hatályos törvényben is fellelhetők, noha változás például, hogy az ittas és az ön- vagy közveszélyes állapotban lévő személlyel szemben közbiztonsági őrizet helyett biztonsági intézkedést lehet alkalmazni.

²⁰ 1994. évi XXXIV. törvény (1994.X.1. – 1995.XII.31.) 33-38. §.

²¹ Report to the Hungarian Government on the visit to Hungary carried out by the CPT from 1 to 14 November 1994, 23. (a továbbiakban: 1994-es jelentés)

²² 1979. évi 11. törvényerejű rendelet (1994.IX.1. – 1995.VIII.31.) 116. § (1)-(2).

²³ 1973. évi I. törvény (1994.X.1. – 1995.II.14.) 131. § (3).

²⁴ Mivel az 1994-es látogatás során csak Budapest és annak környéke képezte tárgyát a CPT vizsgálódásainak, országos szinten ekkor még nem került sor átfogó kép kialakítására.

²⁵ 1994-es jelentés, 23.

teljes mértékben megfelel a hatályos jogszabályoknak, melyek felülvizsgálata az egész büntető-igazságszolgáltatás módosítását vonná maga után amellet, hogy az ezzel járó változások anyagi vonzata sem áll rendelkezésre.²⁶

Bár az 1999. december 5-16. közötti látogatás²⁷ során a CPT küldöttsége ismét azzal szembesült, hogy meglehetősen gyakori az előzetes letartóztatás rendőrségi fogdáknál való végrehajtása, azonban értesült arról is, hogy 1998. március 10-én fogadták el a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvényt, melynek értelmében az előzetes letartóztatást immár kötelezően büntetés-végrehajtási intézetben kellett végrehajtani. Csak kivételes esetben volt arra lehetőség, hogy bírósági határozat alapján az előzetes letartóztatásban lévő személyt legfeljebb 30 napra, illetve az ügyész határozata alapján kétszer, alkalmanként 15 napra rendőrségi fogdában helyezték el.²⁸ Mivel a törvény 2003. január 1-jén lépett volna hatályba, számottevő változásra még évekig nem lehetett számítani, ezért a CPT felkérte a magyar hatóságokat, hogy igyekezzenek lehetővé tenni a hivatkozott 135. § hatályba lépésének meggyorsítását.²⁹

Amint az a Magyar Kormány válaszából kiderült, erre a büntetés-végrehajtási intézetek túlszűfolttsága miatt nem kerülhetett sor,³⁰ így amikor a CPT 2003-ban kifejezetten az előzetes letartóztatás tárgyában tett ad hoc látogatást hazánkban, az új Be. 135. §-ának hatályba lépését már 2005. január 1-jére halasztották a kapacitásbeli problémák miatt.³¹ Noha ekkor még az Emberi Jogok Európai Bírósága előtt nem indult eljárás a magyar börtönök zsűfolttsága kapcsán, azonban az állampolgári jogok országgyűlési biztosának egyre több jelentése látott napvilágot e tárgykörben. A panaszosok általában azt sérelmezték, hogy a telítettség miatt a hatóságok nem minden esetben tudták biztosítani a lakóhelyhez legközelebbi bv. intézetben való elhelyezést, miáltal a kapcsolattartási lehetőségük nehézkessé vált vagy teljesen megszűnt.³²

²⁶ Comments of the Hungarian Government to the Report of the CPT on its visit to Hungary from 1 to 14 November 1994, 85.

²⁷ Az erre vonatkozó jelentést a CPT 2000. július 4-7. között tartott 42. ülésén fogadta el.

²⁸ 1998. évi XIX. törvény (közönyállapot) 135. § (1)-(2).

²⁹ Report to the Hungarian Government on the visit to Hungary carried out by the CPT from 5 to 16 December 1999, 21. (a továbbiakban: 1999-es jelentés)

³⁰ 1999-ben a CPT jelentése alapján a büntetés-végrehajtási intézetek hivatalos 10 068 férőhelyére 15 202 fogvatartott jutott, amely 151%-os telítettséget jelentett.

³¹ Report to the Hungarian Government on the visit to Hungary carried out by the CPT from 30 May to 4 June 2003, 9. (a továbbiakban: 2003-as jelentés)

³² Például a 7015/1998. számú jelentés előzetes letartóztatásban lévő panaszosa szerint a hozzátartozóival való kapcsolattartása ellehetetlenülését az okozta, hogy a 300%-os telítettséggel működő Veszprém Megyei Bv. Intézetből a Zala Megyei Bv. Intézetbe szállították át. Az ombudsman azonban nem állapított meg alkotmányos visszásságot, mivel a panaszban foglaltak és az emberi méltósághoz való jog közötti tartalmi összefüggés hiányában alkotmányos jog sérelme nem következett be.

Mivel a bv. intézetek zsúfoltsága kikényszerítette, a jogszabályok pedig lehetővé tették, az előzetes letartóztatásban lévőket 2005. január 1-jét megelőzően „előszeretettel” helyezték el rendőrségi fogdákbán, melyek – ahogyan a fogdák tárgyi körülményei vonatkozásában a későbbiekben részletezésre kerül – szintén nem tudták biztosítani a fogvatartottak számára a CPT által elvárt mozgásteret. Így az ombudsman megállapította az emberi méltósághoz való joggal összefüggésben okozott visszásságot annak az előzetes letartóztatásban lévő panaszosnak az ügyében, aki a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Rendőrkapitányság fogdájában másfél hónapon keresztül egy matracon aludt, mert a fogvatartottak létszáma meghaladta a fekhelyek számát.³³

Amikor a CPT soron következő látogatására 2005. március 30. és április 8. között sor került, a Be. 135. §-ának hatályba lépése már érezte hatását és mind a rendőrségi fogdákbán elhelyezett előzetesen letartóztatott személyek száma, mind a fogva tartásuk átlagos időtartama jelentősen visszaesett. Ennek következtében megszűnt a rendőrségi létesítmények túlszűfolttsága, a fogvatartottaknak immár mindenhol biztosítani tudták az egy órás szabad levegőn való tartózkodást, illetve a védőügyvédekhez intézett telefonhívások korlátlanágát.³⁴

Mivel az előzetes letartóztatásban lévő személyek helyzete jogszabályi szinten megoldódni látszott,³⁵ 2009-ben a CPT kiterjeszthette vizsgálódási körét a rendőrségi fogdákbán elhelyezett szabálysértési őrizetben, illetve szabálysértési elzárásban lévő személyekre. E fogvatartotti kategóriák 2001. október 26-ától jelentek meg a rendőrségi fogdák rendjéről szóló 19/1995. (XII. 13.) BM rendeletben. A szabálysértési elzárás rendőrségi fogdában való végrehajtására akkor kerülhetett sor, ha az elkövető a rendőrség őrizetében volt és az elzárás hátralévő tartama a 10 napot nem haladta meg.³⁶ A szabálysértési őrizet a szabálysértésekről szóló 1999. évi LXIX. törvény 77. §-a alapján legfeljebb 72 óráig tarthatott, ugyanakkor meghatározott feltételek esetén ezt a tartamot a bíróság meghosszabbíthatta további 10 nappal. A CPT elsősorban amiatt fejezte ki aggályait mindezekkel kapcsolatban, mivel a fogdákbán továbbra

³³ OBH 1499/2000. az állampolgári jogok országgyűlési biztosának jelentése.

³⁴ Report to the Hungarian Government on the visit to Hungary carried out by the CPT from 30 March to 8 April 2005, 19. (a továbbiakban: 2005-ös jelentés)

³⁵ 2006. június 1-jétől a Be. módosítása következtében a 135. § (2) bekezdése immár kimondta, hogy a 30 napos időtartamot követően „a gyanúsított rendőrségi fogdán történő elhelyezéséről – további harmincnapi időtartamra – az ügyész indítványára a bíróság határoz.”

³⁶ 7/2000. (III. 29.) IM-BM együttes rendelet az elzárás, illetőleg a pénzbírságot helyettesítő elzárás végrehajtásának részletes szabályairól, 2. § (3).

sem tudtak a fogvatartottak számára megfelelő tevékenységeket, időtöltési lehetőségeket biztosítani.³⁷

Amint az előzetes letartóztatás, úgy a szabálysértési elzárás tekintetében is sikerült a CPT-jelentésnek jogszabályi változásokat eredményeznie. A 7/2000. (III. 29.) IM-BM együttes rendelet helyébe lépő, a szabálysértési elzárás végrehajtásának részletes szabályairól szóló 17/2012. (IV. 5.) BM rendelet immár kivételesen sem teszi lehetővé, hogy a szabálysértési elzárást rendőrségi fogdában hajtsák végre.³⁸ Noha az új, szabálysértésekről szóló 2012. évi II. törvény a szabálysértési őrizet vonatkozásában számottevő változást nem hozott, azonban a CPT 2013-as látogatása alkalmával megállapította, hogy a szabálysértést elkövető személyek rendőrségi fogdában való elhelyezésének gyakorlatát megszüntették.³⁹

Bár 2013-ra a rendőrségi fogdában elhelyezett előzetes letartóztatásban lévő személyek száma 63-ra esett vissza,⁴⁰ a CPT továbbra is sürgeti a magyar hatóságokat, hogy valamennyi ilyen fogvatartottat minél előbb bv. intézetbe szállítsanak át. A 2015. január 1-jén hatályba lépő új büntetés-végrehajtási törvény e tekintetben változást nem fog hozni, a Be. 135. §-ával összhangban továbbra is lehetővé teszi az előzetes letartóztatás rendőrségi fogdában való végrehajtását.

III.2. Bántalmazás és embertelen bánásmód

A CPT legfontosabb feladata a szabadságuktól megfosztott személyekkel való megfelelő bánásmód biztosítása, amely megfelelő bánásmód magában foglalja közvetlenül a kínzás tilalmát, közvetve pedig azt is, hogy a fogva tartás körülményei elérjék a CPT által támasztott minimumkövetelményeket. A következőkben a rendőrség személyi állománya által elkövetett bántalmazásokról esik majd szó, a fogdában tapasztalt elhelyezési körülmények vizsgálatára pedig a későbbiekben kerül sor.

³⁷ Report to the Hungarian Government on the visit to Hungary carried out by the CPT from 24 March to 2 April 2009, 11. (a továbbiakban: 2009-es jelentés)

³⁸ Az új büntetés-végrehajtási törvény a szabálysértési elzárás végrehajtására az elzárás szabályait rendeli alkalmazni és a BM rendeletnek megfelelően a 273. § (2) bekezdésében kimondja, hogy „Az elzárást a külön jogszabályban megjelölt bv. intézetben hajtják végre.”

³⁹ Report to the Hungarian Government on the visit to Hungary carried out by the CPT from 3 to 12 April 2013, 9. (a továbbiakban: 2013-as jelentés)

⁴⁰ 2013-as jelentés, 9.

A kínzás, az embertelen és a megalázó bánásmód fogalmának meghatározását az Emberi Jogok Európai Bírósága végezte el az *Írország kontra Egyesült Királyság ügyben*, melynek egyik kérdése az volt, hogy a terrorizmussal gyanúsított személyekkel szemben alkalmazott, úgynevezett „öt technika” kínzásnak minősül-e: ennek során a fogvatartott fejére zsákot húznak és állandó zajban, alvás-, étel- és italmegvonás mellett órákon keresztül a fal mellett kell állnia. Az ítélet 167. pontja alapján az embertelen bánásmód, ha testi sérülést nem is, azonban intenzív fizikai és lelki szenvedést okoz, illetve akut elme zavart is eredményezhet. A megalázó bánásmód félelmet, szorongást és kisebbségi érzést vált ki, továbbá alkalmas arra, hogy lealacsonyítson és megtörje a fizikai vagy morális ellenállást. A Bíróság szerint a gyanúsítottakkal szemben alkalmazott módszerek kimerítették mind az embertelen, mind a megalázó bánásmód fogalmát, azonban az „öt technika” nem minősült kínzásnak. Ennek meghatározása során a Bíróság átvette az ENSZ Közgyűlésének 3452. (XXX) számú határozatában foglaltakat, miszerint a kínzás szándékosan és kitervelten kegyetlen, embertelen és megalázó bánásmód, amely igen súlyos és komoly szenvedéshez vezet.⁴¹

A CPT 1994-ben a rendőrségi fogdáknak elhelyezett személyek kínzásáról nem értesült, azonban számos panasz érkezett a fogvatartottak részéről a személyi állomány által elkövetett állítólagos bántalmazásokról. Ezeket a panaszokat egészségügyi dokumentumok is alátámasztották, melyek alapján a CPT küldöttsége arra a következtetésre jutott, hogy Budapesten és környékén a szabadságuktól megfosztott személyekkel való bánásmód nem megfelelő.⁴² A küldöttség az ország többi része vonatkozásában még nem tudott véleményt alkotni, mivel az első látogatás csak Budapestet, Kerepestarcsát és Tökölt érintette. Bár a fogvatartottakkal szemben elkövetett cselekményeket már ekkor is a Btk. több tényállása pönalizálta,⁴³ illetve a rendőrségről szóló törvény is tilalmazta,⁴⁴ a CPT álláspontja mégis az volt, hogy a megelőzés leghatásosabb eszköze, ha maga a személyi állomány egyértelműen visszautasítja az embertelen és megalázó bánásmódot, ez pedig csak hatékony emberi jogi oktatással és szakmai képzéssel érhető el. A CPT 1994-ben, és ezt követően valamennyi látogatása alkalmával is adatokat igényelt arra vonatkozóan, hogy a látogatás évében és az azt

⁴¹ ECHR, *Írország kontra Egyesült Királyság*, 1978. január 18-i ítélet, ügyszám: 5310/71.

⁴² 1994-es jelentés, 19.

⁴³ Az 1978. évi IV. törvény 1994-ben hivatali bűncselekményként a következőket tartalmazta: hivatali visszaélés, bántalmazás hivatalos eljárásban, kényszervallatás, jogellenes fogvatartás, valamint az egyesülési és gyülekezési szabadság megsértése.

⁴⁴ A 16. § (3) bekezdése kimondta, hogy: „A rendőr nem alkalmazhat kínzást, kényszervallatást, kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmódot, az erre vonatkozó utasítást köteles megtagadni.”

megelőző évben hány panaszt nyújtottak be rendőrök által elkövetett bántalmazások miatt; ezek alapján hány eljárás indult és milyen szankciókat róttak ki.⁴⁵

A Belügyminisztérium válaszában kifejtette, hogy a legtöbb esetben a rendőrség személyi állománya a kényszervallatás vagy a bántalmazás hivatalos eljárásban bűncselekmények valamelyikét valósítja meg, melyek alapján benyújtott panaszok száma 1993-ban 1 167, míg 1994-ben 1 029 volt.⁴⁶ Bár úgy tűnhet, hogy a hivatali bűncselekmények közül mindössze e kettőre hivatkozással a minisztérium pusztán kedvezőbb számadatokat kívánt szolgáltatni, azonban a szintén 1994-ben, valamennyi bv. intézetre kiterjedően lefolytatott ügyészi vizsgálat is megállapította, hogy a fogvatartottak panaszai főként a folyamatban lévő nyomozáskor a kihallgató vagy előállító rendőrök eljárását sérelmezik. Ugyanezen vizsgálat rávilágított arra is, hogy Magyarországon ekkor még nem volt megfelelő nyilvántartás a fogvatartotti panaszokról, így nem lehetett minden esetben teljes bizonyossággal megállapítani, hogy miként oszlott meg a hivatali bűncselekmények aránya a bv. intézetek és a rendőrségi fogdák őrszemélyzete között.⁴⁷

1999-ben a CPT már átfogóbb képet alkothatott azáltal, hogy Veszprém, Debrecen és Hajdúhadház rendőrkapitányságát is felkereste a látogatást lebonyolító küldöttség. A kiterjedtebb vizsgálatnak köszönhetően bebizonyosodott, hogy nemcsak Budapesten, hanem az ország más részein sem bánnak megfelelően a szabadságuktól megfosztott személyekkel, valamint a fogvatartottakon belül is vannak olyanok, akik nagyobb valószínűséggel válnak a bántalmazások áldozataivá: a külföldiek, a fiatalok és a romák. A CPT aggodalmát tovább növelték azok az ügyészégi adatok, miszerint 1998-ban 2 295 panaszt nyújtottak be a rendőri erők tagjaival szemben.⁴⁸ Érdeemes kiemelni azonban azt is, hogy 1998-ban a rendőrség összesen 224 367 személyt korlátozott személyi szabadságában különböző okokból, melyhez viszonyítva a 2 295 panasz azt jelenti, hogy az érintettek mindössze 1%-a élt ezzel a lehetőséggel.⁴⁹

⁴⁵ 1994-es jelentés, 16-20.

⁴⁶ Interim Report of the Hungarian Government in response to the report of the CPT on its visit to Hungary from 1 to 14 November 1994, 41. (a továbbiakban: 1994-es válasz)

⁴⁷ LAJTÁR István, *Milyen a bánásmód? Ügyészi vizsgálat a bv. intézetekben*, Börtönügyi Szemle, 1995/2. 61-62.

⁴⁸ 1999-es jelentés, 13.

⁴⁹ Response of the Hungarian Government to the report of the CPT on its visit to Hungary from 5 to 16 December 1999, 8. (a továbbiakban: 1999-es válasz)

Annak érdekében, hogy a személyi állomány megfelelően bánjon a fogvatartottakkal, az emberi jogok oktatásának integrálása mellett 1999-től pszichológusi segítségnyújtásban is részesülhettek azok a rendőrtisztek, akik „stresszesebb” munkakörben dolgoztak. További pozitívum, hogy a CPT 1999-ben tett javaslatainak implementálása végett kibocsátásra került a 12/2001. (IV. 4.) ORFK intézkedés, amely nyomatékossította, hogy tilos erőszakot alkalmazni a letartóztatott személyekkel szemben, amennyiben azok ellenállást nem tanúsítanak.

Mindezek hatására a 2003-as ad hoc látogatásról készült jelentésben már az áll, hogy valamennyi felkeresett fogdában⁵⁰ a személyi állomány és a fogvatartottak közötti viszony feszültségektől mentesnek mutatkozott, így ennek további javítása érdekében a CPT először 2003-ban vonta alaposabb vizsgálat alá a rendőrök által alkalmazott kényszerítő eszközök használatának szabályait és gyakorlatát.⁵¹ Megalázó bánásmódként értékelte például a CPT annak az előzetes letartóztatásban lévő személynek az esetét, akit megbilincselte kézzel, a rendőrtiszt által tartott vezetőövhöz kötve kísérték át az utcán a szomszédos ügyészségre, láthatóvá téve ily módon a nyilvánosság számára.⁵² Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának az Európai Büntetőszabályzatra vonatkozó R (87) 3 számú ajánlása a kézbilincs, a kényszerzubbony és más hasonló eszközök alkalmazását három esetben teszi lehetővé: szállítás közben, szökést megelőzendő; orvosi okokból és igazgatói utasításra. Ahogyan arra a Magyar Kormány 2003-as válaszában hivatkozott, az ajánlás 40. pontja a részletszabályok megalkotását az érintett államra bízta. Ilyen részletszabályokat tartalmazott például a rendőrségről szóló törvény, melynek VI. fejezete az Európai Büntetőszabályzatban foglaltaknál több kényszerítő eszközt is felsorolt.⁵³ A bilincshasználatot a 48. § az érintett önkárosításának, támadásának, szökésének megakadályozása, illetve ellenszegülésének megtörése érdekében engedélyezte azzal, hogy alkalmazásának további feltételeit a 3/1995. (III. 1.) BM rendelet szabályozta, kimondva többek között, hogy az előjáró a fogvatartott személy bilincselését a kísérés és a fogdán kívüli őrzés idejére is elrendelheti. A rendelet emellett tilalmazta a bilincs oly módon való használatát, amely indokolatlanul fájdalmat, sérülést okoz vagy jellegénél fogva megalázó.⁵⁴ A fogdán kívüli kísérést a rendőröknek a 19/1996. (VIII. 23.) ORFK utasítás (a

⁵⁰ Ezek a következők voltak: a Rendőrség Központi Fogdája, valamint a II. és IV. kerületi Rendőrkapitányság fogdái.

⁵¹ Noha a küldöttség már 1999-ben is foglalkozott a kényszerítő eszközök használatával, azonban ekkor még csak a bv. intézetekben elhelyezett IV. fokozatú őrizetben lévő fogvatartottak vonatkozásában került erre sor.

⁵² 2003-as jelentés, 10.

⁵³ A testi kényszer és a bilincs mellett kényszerítő eszköznek minősül például a vegyi eszköz, az elektromos sokkoló vagy a rendőrbot.

⁵⁴ 3/1995. (III. 1.) BM rendelet a Rendőrség Szolgálati Szabályzatáról, 54. § (4).

Rendőrség Fogdaszolgálati Szabályzata) alapján bilincsre szerelt vezetősíjjal és bilincsrögzítő övvel, vagy ezek helyettesítésére alkalmas és az emberi méltóságot nem sértő más eszközzel kellett végrehajtaniuk. Tekintettel mindezekre, a magyar hatóságok véleménye szerint az érintett személy ügyességre való átkísérése mind a magyar, mind a nemzetközi szabályozásnak megfelelt.

További több éven keresztül húzódó párbeszédet eredményezett a CPT azon 2003-as felvetése is, miszerint kívánatos lenne, ha a rendőrségi fogdáknak az őrszemélyzet nem viselne gumibotot és könnygáz-palackokat, vagy ha ez mindenképpen szükséges, rejtsek el azokat a láthatás elől.⁵⁵ A Fogdaszolgálati Szabályzat alapján azonban a fogdaőr feladatának ellátásához a rendőrbot és a vegyi eszköz is szükséges, továbbá a Járőr- és Őrszolgálati Szabályzat⁵⁶ 1. számú melléklete is a kötelező felszerelési tárgyak között sorolja fel ezeket. Bár a CPT 2005-ös jelentésében nem említi ezt a problémát a rendőrségi fogdák vonatkozásában, annak további meglétét jól mutatja, hogy 2009-ben már ismételten javaslat születik avégett, hogy a látható módon viselt gumibotokat takarják el, segítve ezzel a személyi állomány és a fogvatartottak közötti pozitív kapcsolatok kialakulását.⁵⁷ Noha a kényszerítő eszközök viselése még ekkor is a CPT kritikáját váltotta ki, azonban a küldöttség által 2009-ben meghallgatott fogvatartottak többsége már arról számolt be, hogy kifogástalanul bántak vele, azaz a rendőrségi fogdáknak tapasztalt bánásmód egyre inkább a CPT által elvártakhoz kezdett közelíteni.⁵⁸

Említésre méltó az is, hogy a fogvatartotti panaszok hatékony kivizsgálása érdekében 2008 januárjában létrehozták a Független Rendészeti Panasztestületet, amely ugyanezen évben kiadott tájékoztatója alapján a jogellenes rendőri magatartások közül csak a bűncselekményt, illetve szabálysértést meg nem valósító kisebb jogsértésekkel foglalkozik. A Testület működésének szabályait a rendőrségről szóló törvény állapította meg, melynek 92. §-a alapján akinek a törvény meghatározott fejezeteiből fakadó *„kötelezettség megsértése, a rendőri intézkedés, annak elmulasztása, a kényszerítő eszköz alkalmazása alapvető jogát sértette – választása szerint – panasszal fordulhat az intézkedést foganatosító rendőri szervhez, vagy kérheti, hogy panaszát az országos rendőrfőkapitány a Testület által lefolytatott vizsgálatot*

⁵⁵ 2003-as jelentés, 10.

⁵⁶ 22/1997. (XI. 18.) ORFK utasítás.

⁵⁷ 2009-es jelentés, 12.

⁵⁸ A 2010-es ügyészi vizsgálat eredményei is azt rögzítették, hogy az eseti hibák, illetve hiányosságok ellenére a fogvatartottakkal való bánásmód a nemzetközi jogi normáknak és ajánlásoknak, valamint a nemzeti jogszabályoknak megfelelt. SZÉKELY István János, *A fogvatartottakkal való bánásmód törvényessége*, Börtönügyi Szemle, 2011/3. 29.

követően bírálja el.” A jelenleg hatályos szabályozás az országos rendőrfőkapitány mellett eljárásra jogosítja fel a belső bűnmegelőzési és bűnfelderítési feladatokat ellátó szerv főigazgatóját és a terrorizmus elhárító szerv főigazgatóját is, az érintett rendőri szerv kilététől függően.⁵⁹

A Testület már létrejöttének évében számos állásfoglalást adott ki olyan fogvatartotti panaszok kapcsán, melyek a CPT-jelentésekben is hangsúlyos jogosultságok sérelmére hivatkoztak. A 47/2008. számú állásfoglalásban például egy Clark Ádám téri tömegdemonstrációban részt vett panaszos emberi méltósághoz való jogának sérelme nyert megállapítást, mivel az előállítás során olyan cellában helyezték el, ahol a fülledt levegő ellenére nem szellőztettek, valamint étkezési lehetőséget sem biztosítottak számára. A Testület foglalkozott a bilincshasználat gyakorlataival is, a 84/2008. számú állásfoglalásában kimondta a panaszos testi épséghez fűződő jogának sérelmét, tekintettel a bilincselés okozta nyolc napon belül gyógyuló hámsérülésére.⁶⁰

A CPT 2009-ben javaslatot tett arra, hogy a Testület hivatalból is eljárhasson az esetleges bántalmazási ügyekben, azonban az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium e jogosítványt továbbra is csak a Nyomozó Ügyészségnek tartotta fenn.⁶¹ A Testület a 2010-es és a 2012-es tájékoztatójában is foglalkozott a CPT javaslatával és maga is üdvözlendő lépésnek tartotta volna annak megfontolását, mivel az érintett személyek megfelelő tájékoztatás hiányában sokszor a Testülethez fordulás és a panasztétel lehetőségét sem ismerik, a Testületnek pedig nincs módja arra, hogy őket megkeresse és mindezekről értesítse.⁶²

A 2009-es CPT-jelentésben foglalt ajánlások végrehajtása érdekében kibocsátásra került a 22/2010. (OT 10.) ORFK utasítás, amely a részletes rendelkezések között előírja, hogy ha a fogvatartottak kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmódot megvalósító rendőri intézkedést, eljárást kifogásolnak, azt a rendőrfőkapitányok kötelesek kiemelten kezelni és fokozott figyelemmel vizsgálni.⁶³

⁵⁹ 1994. évi XXXIV. törvény, 92. § (1).

⁶⁰ A Független Rendészeti Panasztestület tájékoztatója 2008. évi tapasztalatairól, 42.

⁶¹ Response of the Hungarian Government to the Report of the CPT on its visit to Hungary from 24 March to 2 April 2009, 10. (a továbbiakban: 2009-es válasz)

⁶² A Független Rendészeti Panasztestület tájékoztatója 2012. évi tapasztalatairól, 113-114.

⁶³ http://www.police.hu/sites/default/files/22_2010_0.pdf (2014.11.05.)

Mindezen pozitívumok ellenére a CPT 2013. április 3-12. közötti látogatása idején addig példátlan eset történt: a megalapozott gyanú szerint április 8-án az izsáki rendőrőrsön két rendőr a kihallgatás során halálra vert egy előállított férfit. A rendőrökkel szemben kényszervallatás és halált okozó testi sértés miatt indult büntetőeljárás, amely jelenleg is folyamatban van. Bár ezen ügy nem vezetett a CPT részéről általánosításhoz, azonban a 2013-as jelentés immár zéró toleranciát hirdet a bántalmazást elkövető rendőrökkel szemben. A CPT emellett fellépést sürget azokkal a rendőrökkel szemben is, akik a bántalmazásokról ugyan tudomással bírnak, de azokat nem jelentik, tehát mintegy pszichikai bűnsegédként működnek közre.⁶⁴ Talán ezzel is összefüggésbe hozható, hogy az izsáki rendőrök perének negyedrendű vádlottja ellen az ügyészség azért emelt vádat, mert a halált okozó testi sértés miatt bíróság elé állított első- és másodrendű vádlott által elkövetett más bántalmazásoknál is jelen volt, azonban nem lépett fel az erőszakos magatartásokkal szemben.

Noha a büntető törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény előkészítése a CPT 2013-as jelentésében foglaltaktól függetlenül történt, azonban a rendőri bántalmazások visszaszorítását szolgáló lépés lehet az is, hogy az új Btk. az 1978. évi IV. törvélynél szigorúbban, azaz három évig terjedő szabadságvesztés helyett egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel fenyegeti a bántalmazás hivatalos eljárásban büntett elkövetőjét, továbbá mind ez utóbbi, mind a kényszervallatás vonatkozásában megjelenik a csoportos elkövetés, mint minősítő körülmény.

III.3. A fogva tartás körülményei

Első jelentésében a CPT megfogalmazta azokat a minimumkövetelményeket, melyek valamennyi rendőrségi cella (illetve a bv. intézetek zárkái) tekintetében kötelezően figyelembe veendők. A zárkák méretét tekintve a Bizottság már az 1991-es általános jelentésében meghatározta az azóta a „CPT Standards” elnevezésű dokumentumban is feltüntetett iránymutató számokat: egyszemélyes helyiségekben 7 m²-t kell biztosítani úgy, hogy a padló és a plafon között 2,5, a falak között pedig 2 vagy annál több méternyi hely legyen.⁶⁵ Többszemélyes elhelyezés esetén egy fő számára legalább 4 m²-nyi élettér szükséges, viszont a zárka alapterületébe a helyiségben található illemhely területét nem lehet beszámítani.⁶⁶ A CPT elvárja, hogy a cellákban megfelelőek legyenek a természetes és mesterséges

⁶⁴ 2013-as jelentés, 11-12.

⁶⁵ CPT Standards, <http://www.cpt.coe.int/en/documents/eng-standards.pdf> (2014.11.05.) 8.

⁶⁶ 2013-as jelentés, 21.

fényviszonyok, valamint a szellőzés. A rendőrségi fogdáknak a zárkaberendezés elegendő, ha valamilyen pihenőalkalmatosságot jelent, azonban az éjszakát is őrizetben töltő személyek számára már tiszta matracot és takarót is biztosítani kell. A CPT fontosnak tartja továbbá, hogy a fogvatartottak bármikor ivóvízhez jussanak, minden nap legalább egyszer „teljes” étkezésben (értve ez alatt a szendvicsnél tartalmasabb ételt) részesüljenek, valamint 24 órát meghaladó tartamú fogva tartás esetén lehetőséget kapjanak a kinti testmozgásra.

III.3.1. Tárgyi feltételek

Az 1994-ben felkeresett budapesti kerületi rendőrkapitányságok és rendőrségi fogdák közül⁶⁷ a legtöbb nem tudott megfelelni a CPT követelményeinek. Az általában 8-9 m²-es zárkákban akár 3 személyt is elhelyeztek, ami nyilvánvalóan nem felelt meg a 4 m²/fő standardnak. A zsúfoltság elsősorban az előzetes letartóztatásban lévők nagy számának volt betudható, például a VIII. kerületi Rendőrkapitányságon a 33 fogvatartottból 25 előzetes letartóztatás hatálya alatt állt. A Belügyminisztérium válaszában kifejtette, hogy a rendőrségi fogdák renoválása 5 év alatt valósítható meg, ha az ehhez szükséges évi 400 millió forintot rendelkezésre bocsátják.⁶⁸

Jogszabályi szinten ugyanakkor már 1996. január 1-jén megtörténtek az első lépések, amikor hatályba lépett a rendőrségi fogdák rendjéről szóló 19/1995. (XII. 13.) BM rendelet, amely a CPT javaslatainak eleget téve előírja, hogy fogvatartottanként legalább 10 m³ légtérrel és lehetőleg 4 m² mozgásteret, továbbá a zárkákban természetes szellőzést kell biztosítani. Bár a rendelet hatályba lépése üdvözlendő fejleménynek tekinthető, azonban az általa, illetve a CPT-jelentések által előírányzott felújítási, korszerűsítési munkálatokat nyilvánvalóan nem lehetett teljesíteni a szükséges fedezet hiányában. Emellett problémát okozott az is, ahogyan arra a magyar hatóságok 2003-as válaszukban hivatkoztak, hogy a fogdaépületek kialakításuknál fogva sem alkalmasak a CPT által felvetett problémák orvoslására, például a zárkákból nyíló mellékhelyiségek kiépítésére.⁶⁹

⁶⁷ Ezek a következők voltak: a III., az V., a VI./VII. és a VIII. kerületi Rendőrkapitányságok, a Gyorskocsi utcában található Központi Fogda (melynek helyén a Budapesti Rendőr-főkapitányság működik), valamint a Pest Megyei Rendőr-főkapitányság Fogdája az Aradi utca 21-23. szám alatt (a jelenlegi Nemzeti Nyomozó Iroda).

⁶⁸ 1994-es válasz, 44.

⁶⁹ Response of the Hungarian Government to the report of the CPT on its visit to Hungary from 30 May to 4 June 2003, 5. (a továbbiakban: 2003-as válasz)

Ennek ellenére az előzetes letartóztatásra vonatkozó büntetőeljárási szabályok 2005. január 1-jei hatályba lépése számos pozitív megállapítást eredményezett a CPT 2005-ös látogatása során. A túlszűfolttság megszűnése oka fogyottá tette a korábban felvetett, mellékhelyiségek kialakítására vonatkozó terveket, hiszen a betöltöttségi ráta 70%-os csökkenése folytán immár nem okozott gondot a fogvatartottak számára a mosdókhoz, zuhanyzókhoz való hozzáférés, valamint a személyenkénti 4 m²-es mozgástér biztosítása is lehetségessé vált. A Kormány 2014-es válaszában már egyenesen az is szerepel, hogy a Be. 2005. január 1-jei változása a fogvatartotti létszám mellett a rendőrségi fogdák számának – bezárással és a működtetés ideiglenes szüneteltetésével történő – csökkentéséhez vezetett.⁷⁰

Noha egyes hiányosságok 1994 óta fennmaradtak (például a CPT által korábban Központi Fogdának nevezett, jelenlegi Budapesti Rendőr-főkapitányság Gyorskocsi utcai Fogdájában továbbra sem megfelelő a természetes és mesterséges világítás, valamint a szellőzés), azonban 2013-ban a CPT a meglátogatott fogdákat⁷¹ illetően az elhelyezés körülményeit egészében véve kielégítőnek nevezte.

III.3.2. Napirend

Ahogy azt a CPT első jelentésében kifejtette, a legtöbb országban nem képezte vizsgálat tárgyát, hogy a rendőrségnél milyen időtöltési lehetőségeket biztosítanak a fogvatartottak számára. Magyarországon azonban ez azért vált szükségessé, mert az előzetes letartóztatásban lévők akár több hónapot is rendőrségi fogdában tölthettek, amely létesítmény, szemben a büntetés-végrehajtási intézettel, nem alkalmas sem kialakításánál, sem személyi állományánál fogva arra, hogy az érintettek huzamosabb idejű elhelyezését biztosítsa. Noha az 1993. évi XXXII. törvénnyel módosított büntetés-végrehajtási tvr. fogvatartotti jogként biztosította a napi egy órás szabad levegőn való tartózkodást, a CPT 1994-ben és 1999-ben is azt tapasztalta, hogy ez a rendelkezés csak korlátozottan vagy egyáltalán nem érvényesül. Ennek következtében az előzetesben lévők gyakorta napi 23 órát is a zárkájukban tölthettek, amely látogatók fogadásának hiányában a 24 órát is elérhette. Szükséges még kiemelni azt is, hogy ugyan az előzetes letartóztatás esetén sem a szabadságelvonás, sem a jogkorlátozás nem lehet azonos mértékű azzal, amely a szabadságvesztést jellemzi, mégis sokszor kedvezőtlenebb helyzetet

⁷⁰ Response of the Hungarian Government to the report of the CPT on its visit to Hungary from 3 to 12 April 2013, 10. (a továbbiakban: 2013-as válasz)

⁷¹ Ekkor a CPT küldöttsége Budapest mellett Szegeden, Győrött, Sopronban és Kaposváron is járt.

eredményezett.⁷² Például a 19/1995. (XII. 13.) BM rendelet hatályba lépésekor havi két alkalommal, alkalmanként 30 perces időtartamban tette lehetővé látogatók fogadását, azonban ez, illetve a levelezési és csomagküldeményhez való jog is az előzetesen letartóztatottak esetén korlátozás alá eshetett, illetve a jelenleg hatályos szabályok szerint is korlátozható a büntetőeljárás eredményessége érdekében.⁷³ Megjegyzendő, hogy e probléma vizsgálatára indította el a Magyar Helsinki Bizottság 1996 februárjában a Fogdamegfigyelő Programját, amely 2000-től kezdődően a bv. intézetekre is kiterjedt.⁷⁴

Bár 2005-re a CPT-nek sikerült elérnie, hogy az egy órás szabad levegőn való tartózkodást mindenhol biztosítsák, azonban a Bizottság további javaslatainak megvalósítása nem történt meg. Ugyan az előzetes letartóztatás az 1998-as büntetőeljárás törvénynek köszönhetően már csak korlátozott időtartamban és esetben hajtható végre rendőrségi fogdában, azonban a CPT még 2013-ban is ajánlást tett arra vonatkozóan, hogy a fogvatartottak számára biztosítsanak valamilyen időtöltési lehetőségeket, elkerülve, hogy idejük nagy részét a zárkájukban töltsék.⁷⁵ A CPT által felvetett javaslatokat már csak azért is szükséges megfontolni, mivel a fogdában tölthető maximum 60 napos időtartam mellett legtöbbször napi 23 órára bezárt, előzetesen letartóztatott személyek esetében még az ártatlanság vélelme érvényesül, azaz nem tekinthetők bűnösnek mindaddig, amíg a bíróság jogerős határozatában azt meg nem állapítja.

⁷² VISNYEINÉ JUHÁSZ Zsuzsanna, *Gondolatok az előzetesről*, Börtönügyi Szemle, 1997/3. 33.

⁷³ 19/1995. (XII. 13.) BM rendelet a rendőrségi fogdák rendjéről, 2. § (2), (7).

⁷⁴ <http://helsinki.hu/fogda-es-bortonmegfigyelo-program-19962000> (2014.11.05.)

⁷⁵ 2013-as jelentés, 18.

IV. A büntetés-végrehajtási intézetekre vonatkozó megállapítások

A rendőrségi fogdák és a bv. intézetek elkülönített vizsgálatát sokáig segítette, hogy míg a rendőrség a Belügyminisztérium, addig a büntetés-végrehajtás az Igazságügyi Minisztérium felügyelete alá tartozott és ennek megfelelően is került tárgyalásra a CPT jelentéseiben. Változás e téren 2006-ban következett be, amikor a Magyar Köztársaság minisztériumainak felsorolásáról szóló 2006. évi LV. törvénnyel megszűnt a Belügyminisztérium és helyét a rendvédelmi feladatok ellátása tekintetében az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium vette át. A Bizottság ezzel 2009-ben még nem foglalkozott, azzal viszont sokkal inkább, hogy a 2010-es választásokat követően a 2010. évi XLII. törvény immár belügyminisztériumi hatáskörbe sorolta a büntetés-végrehajtással kapcsolatos feladatokat, amely ellentmond az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága Európai Börtönszabályokról szóló R (2006) 2 számú ajánlásának, miszerint a bv. intézetek működtetését el kell különíteni a hadseregtől, a rendőrségtől és a bűnügyi nyomozástól. Ennek ellenére a büntetés-végrehajtás szervezete jelenleg a Belügyminisztérium felügyelete alatt működik, lehetővé téve a Magyar Kormány szerint, hogy a rendvédelem tekintetében egységes képzés, átjárhatóság és költséghatékonyság valósuljon meg.⁷⁶ Osztva a CPT jelentésében és az Európa Tanács ajánlásában foglaltakat, problémásnak tartom a rendőrség és a büntetés-végrehajtás szervezetrendszerének „összemosását”, hiszen ezek funkcionálisan rendkívül eltérőek, míg a rendőrség feladata elsősorban „a bűncselekmények megakadályozása, felderítése, a közbiztonság, a közrend és az államhatár rendjének védelme,”⁷⁷ addig a büntetés-végrehajtás a szabadságelvonással járó különböző intézkedések foganatosítása révén a fogvatartottak őrzését és társadalomba való visszailleszkedésének elősegítését szolgálja.

IV.1. A büntetés-végrehajtás fő problémája: a túlszűfolttság

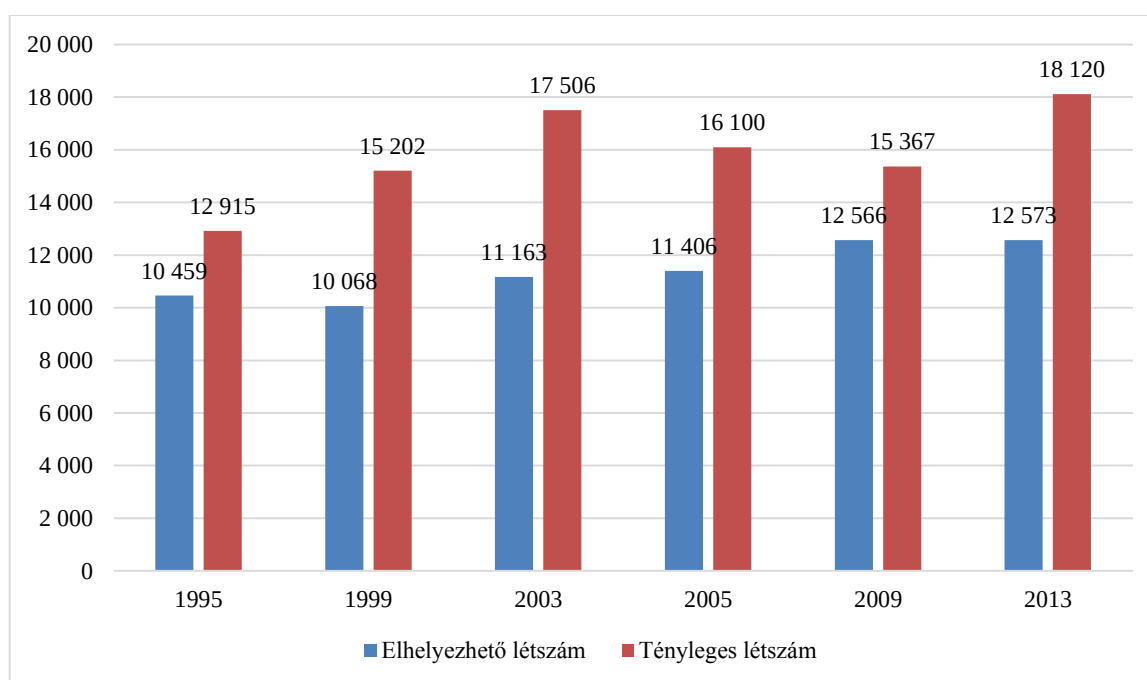
A CPT a büntetés-végrehajtási rendszer tekintetében a jogszabályi háttérrel csak olyan szempontból vizsgálta, hogy az milyen mértékben járul hozzá a szinte minden bv. intézetben tapasztalható túlszűfolttséghez. A probléma a 90-es évek elejéig csak „látens” módon jelentkezett, ugyanis a Büntetés-végrehajtási Szabályzat végrehajtásáról szóló 101/1981. (IK. 2.) IM utasítás még 6-8 m³ mozgásteret írt elő a fogvatartottak számára, amely az épületek nagy

⁷⁶ 2013-as válasz, 13.

⁷⁷ Magyarország Alaptörvénye, 46. cikk (1) bekezdés.

belmagassága miatt kedvező kapacitási adatokat eredményezett. Amikor azonban 1990. május 31-én a 6/1990. IM utasítás bevezette az európai börtönügyi ajánlásokban is használatos m²/fő mértékegységet és ennek megfelelően határozták meg az elhelyezhető létszámot, kiderült, hogy a magyar büntetés-végrehajtási rendszer kapacitásbeli problémákkal küzd.⁷⁸

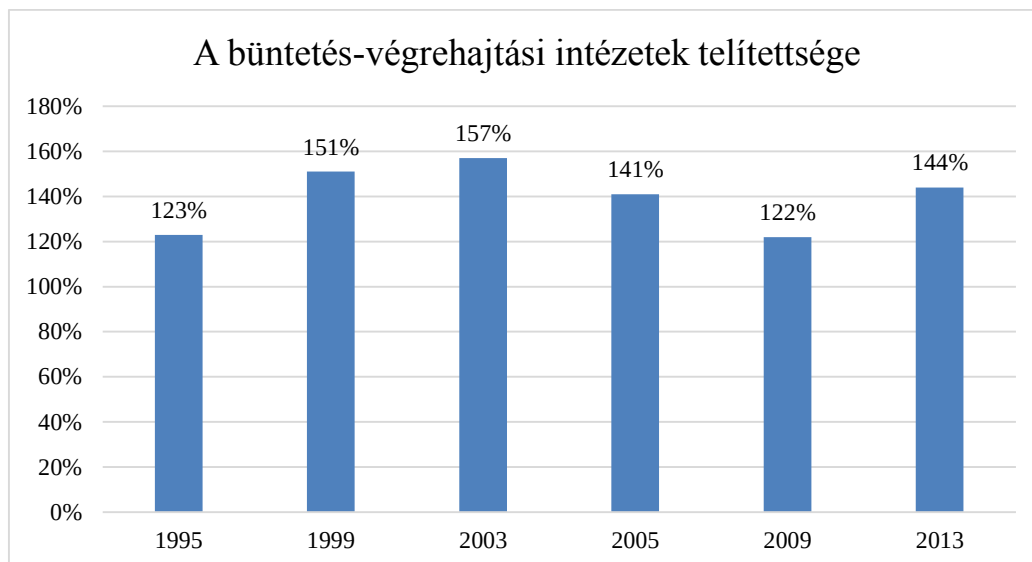
Ennek orvoslására született meg a 2072/1998. (III. 31.) Kormányhatározat a büntetés-végrehajtás intézetrendszerének hosszú távú fejlesztéséről, amely az 1999 és 2007 közötti időszakra új férőhelyek létesítését és a meglévők korszerűsítését irányozta elő. Ezáltal az elhelyezhető létszám 2013-ra már 12 573 fő lett, az 1995-ös 10 459 fővel szemben.

Bár a túlszűfolttség csökkentése érdekében elengedhetetlen újabb bv. intézetek építése, a meglévők bővítése, azonban ahogyan arra a CPT rámutatott, ezek az intézkedések mit sem érnek az ország túlzottan szabadságvesztés-centrikus büntetőpolitikája mellett.⁷⁹ Alátámasztja ezt például az a tény, hogy a férőhelyek számának növekedése ellenére az 1995 és 2013 közötti időszakban a bv. rendszer telítettsége 123%-ról 144%-ra nőtt.

⁷⁸ SÁRDI Miklós, *Zsúfoltság*, Börtönügyi Szemle, 1995/2. 65-67.

⁷⁹ Ugyanakkor a fogvatartotti ráta nem kizárólag a büntetőpolitika függvényében változik, hanem extern (például társadalmi, demográfiai, gazdasági változások) és intern (például a bűnüldözés, ítélkezés változásai) faktorokra, illetve ezek közötti, mérséklő hatású faktorokra is visszavezethető. NAGY Ferenc – JUHÁSZ Zsuzsanna, *A fogvatartotti rátáról nemzetközi összehasonlításban*, Börtönügyi Szemle, 2010/3. 11.

Mindezek miatt a CPT 1999-es jelentésében a magyar hatóságok figyelmébe ajánlotta az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának több ajánlását is. Az ítélethozatalt megelőző fogvatartásról szóló R (80) 11 számú ajánlás az ártatlanság vélelmére hivatkozással csak abban az esetben tartja elfogadhatónak a bűncselekménnyel vádolt személy őrizetbe vételét, ha azt a körülmények feltétlenül szükségessé teszik. Ezen rendelkezés fontossága talán azzal érzékeltethető leginkább, hogy a CPT 2003-as jelentése alapján a Budapesti Központi Fogdában elhelyezett 1 797 fogvatartott 80%-a, azaz 1 438 fő előzetes letartóztatásban volt, pedig ekkor még a Be. a rendőrségi fogdában való őrizetet is lehetővé tette. A BVOP 2013-as adatai szerint az előzetesen letartóztatottak továbbra is jelentős kategóriát képeznek a fogvatartottakon belül, 2013. december 31-én 5 053 fő volt előzetes letartóztatásban, amely 28%-os arányt jelent az összes fogvatartotthoz képest.⁸⁰

A büntetés-kiszabás egyöntetűségére vonatkozó R (92) 17, valamint a börtönök túlszűfoltóságáról és a börtönlakosság inflálódásáról szóló R (99) 22 számú ajánlás egybehangzóan rögzíti, hogy a szabadságelvonással járó büntetést csak végső eszközként szabad alkalmazni, amennyiben az elkövetett cselekmény súlyossága folytán semmilyen más büntetés nem lenne megfelelő. A szabadságvesztés helyett alkalmazható büntetések előnye, hogy az elítélt továbbra is a megszokott társadalmi, családi és munkakörnyezetében maradhat, nem szakadnak meg a pozitív kapcsolatait, illetve nem áll fenn a börtönfertőzés, a prizonizáció veszélye.⁸¹

⁸⁰ <http://www.bvop.hu/?mid=77&lang=hu> (2014.11.05.)

⁸¹ KOVÁCS Zsuzsanna, *A visszaesés megelőzésével kapcsolatos kihívások az igazságszolgáltatási rendszerben*, Börtönügyi Szemle, 2014/2. 62.

A CPT javaslatainak figyelembe vételét és a helyzet javítását sürgeti az is, hogy az utóbbi években az Emberi Jogok Európai Bírósága rendre elmarasztalta Magyarországot a túlszűfolttság miatt kérelmet benyújtó fogvatartottakkal szemben.⁸² Az ilyen kérelmek elfogadhatóságának kimondására először a *Szél kontra Magyarország ügyben* került sor, melyben a magyar állam védekezése arra épült, hogy a fogvatartott az elhelyezés körülményei miatt nem élt panasszal sem a büntetés-végrehajtási szerveknél, sem pedig a törvényességi felügyeletet ellátó ügyésznél, ezáltal nem merítette ki a rendelkezésére álló jogorvoslati lehetőségeket. A kérelmező ezzel szemben azt állította, hogy levélben fordult az ügyészséghez és a BVOP-hoz is, azonban azt a választ kapta, hogy a bv. szerveknek nincs lehetőségük befolyásolni az egyes intézetekben elhelyezett fogvatartottak számát. A Bíróság szükségtelennek találta annak vizsgálatát, hogy valóban megtörtént-e a levélváltás vagy sem, és megállapította, hogy a hatóságok tudatában voltak a börtönökben uralkodó állapotoknak, valamint a fogvatartott elhelyezését biztosító Budapesti Fegyház és Börtönben az átlagos telítettség elérte a 150%-ot, ezért a kérelmező hiába élt volna bármelyik említett lehetőséggel, számottevő változásra nem számíthatott. Az ítélet hivatkozott a CPT által elvárt 4 m²/fő standardra is, mellyel szemben a kérelmező 21 hónapig 2,76 m², további 21 hónapig 3,15 m², 9 hónapig pedig 3,125 m² mozgástérrel rendelkezett a különböző zárkákban. Ezzel a kérelmező emberi méltósága és az Emberi Jogok Európai Egyezményének 3. cikke sérelmet szenvedett, melynek szankciójaként a Bíróság 12 ezer eurós nem vagyoni kártérítés megfizetésére kötelezte Magyarországot.⁸³

Hasonlóan végződött a *Kovács Gábor István kontra Magyarország ügy* is, melynek kérelmezője a Szegedi Fegyház és Börtönben töltötte szabadságvesztés-büntetését. Mivel az átlagosan 16 m²-es cellákban 5-7 személy raboskodott, ez esetben sem teljesült a CPT elvárása, továbbá a fogvatartottaknak mindössze napi 1 órára volt lehetőségük elhagyni a zsúfolt zárkákat. A Bíróság a *Szél kontra Magyarország ügyben* kimondottakra hivatkozva elfogadhatónak minősítette a kérelmet és a kínzás tilalmának megsértése miatt 10 ezer eurós kártérítést szabott ki.⁸⁴ Példaként hozható még fel a *Fehér kontra Magyarország ügy*, melynek tényállása szerint a kérelmező Szolnokon, Tökölön, Állampusztán, Tiszalökön és Budapesten is raboskodott, valamennyi börtönben zsúfolt körülmények között. Ezek közül a Jász-Nagykun-

⁸² Az EJEB elítéltekkel kapcsolatos ítélkezési gyakorlatáról lásd bővebben: BECÁNICs Adrienn, *Az elítéltekkel való bánásmód kérdései az Emberi Jogok Európai Bírósága gyakorlatában, különös tekintettel a magyar vonatkozású ügyekre*, Jogtudományi Közlöny, 2013/9. 415-424.

⁸³ ECHR, *Szél kontra Magyarország*, 2011. június 7-i ítélet, ügyszám: 30221/06.

⁸⁴ ECHR, *Kovács Gábor István kontra Magyarország*, 2012. január 17-i ítélet, ügyszám: 15707/10.

Szolnok Megyei Bv. Intézetet emelte ki a Bíróság, ahol mindössze 1,7 m²/fő mozgástérrel tudtak biztosítani és a kérelmező állítása szerint csak 1 órát tölthetett a zárkáján kívül, míg a többi létesítményben a mozgástér és a zárkán kívül töltött időtartam is kedvezőbb volt. Az ítélet ebben az esetben is elmarasztalta Magyarországot és 12 ezer eurós kártérítésben részesítette a kérelmezőt.⁸⁵

A kártérítésen, mint egyedi jogkövetkezmenyen túl a Bíróság ítéleteinek lehet egy általános jogkövetkezmenye is, hiszen ha egy államot sorozatosan elmarasztalnak ugyanazon jogalapról kifolyólag, akkor ajánlatos a marasztaló ítélettel érintett jogszabályokat, illetve joggyakorlatot módosítani. Erre hívja fel a figyelmet a Bíróság valamennyi hivatkozott ítéletében, amikor kimondja, hogy a túlszűfolttság hatékony megoldásához meg kell tenni a szükséges jogi, adminisztratív és gyakorlati intézkedéseket, továbbá a hatóságoknak sürgősen lépniük kell annak érdekében, hogy biztosítsák a fogvatartottak megfelelő körülmények között való elhelyezését.

A hivatkozott ítéletekkel és a CPT mozgástérre vonatkozó standardjával összefüggésben megemlítendő az Alkotmánybíróság közelmúltban elfogadott, III/1292/2014. számú határozata, amely megállapította a 6/1996. (VII. 12.) IM rendelet 137. § (1) bekezdésének az Emberi Jogok Európai Egyezményébe és az Alaptörvénybe való ütközését. Az IM rendelet ugyanis a CPT 2013-as jelentésében is bírálta 2010. november 24-étől úgy módosult,⁸⁶ hogy a fogvatartottak számára biztosítandó mozgástér minimális mértékére vonatkozó kógens szabályozás helyett a következőt rögzítette: *„A zárkában (lakóhelyiségben) elhelyezhető létszámot úgy kell meghatározni, hogy minden elítélre lehetőleg hat köbméter légtér, és lehetőség szerint a férfi elítéltek esetén három négyzetméter, a fiatalokéiak, illetve a női elítéltek esetén három és fél négyzetméter mozgástér jusson.”* Az Alkotmánybíróság megállapította, hogy az embertelen és megalázó bánásmód tilalmából következően a jogalkotó kötelezettsége, hogy kógens jelleggel szabályozza a fogvatartottak élet- és mozgástérének olyan minimális mértékét, amely még az emberi méltósághoz való joguk sérelme nélküli elhelyezésüket teszi lehetővé.⁸⁷ Említést érdemel azonban Dr. Juhász Endre különvéleménye is, mivel helytállóan rögzíti, hogy az IM rendelet 137. § (2) bekezdése alapján a nettó alapterület

⁸⁵ ECHR, *Fehér kontra Magyarország*, 2013. július 2-i ítélet, ügyszám: 69095/10.

⁸⁶ 2013-as jelentés, 20.

⁸⁷ A bánásmód általános mércéjével kapcsolatban az AB több korábbi határozatában is rögzítette, hogy *„az elítelt nem tárgya a büntetés-végrehajtásnak, hanem alanya, akinek jogai és kötelezettségei vannak.”* [13/2001 (V. 14.) AB határozat, 30/2013. (X. 28.) AB határozat].

számításánál a berendezési tárgyak által elfoglalt helyet figyelmen kívül kell hagyni, miközben az Alkotmánybíróság az EJEB ítélkezési gyakorlatára támaszkodott határozata meghozatala során, amely viszont bruttó alapterülettel számol.

IV.2. Bántalmazás és embertelen bánásmód

Ahogy a rendőrségi fogdák, úgy a büntetés-végrehajtási intézetek esetében is sor került a személyi állomány magatartásának, fogvatartottakkal szemben tanúsított eljárásának vizsgálatára. A CPT 1994-es látogatását követően kiemelte, hogy a küldöttség rendkívül elégedett volt a Fővárosi Bv. Intézetben és a Tökölön tapasztalt, az őrszemélyzet és a fogvatartottak között fennálló pozitív kapcsolatokkal, amely különösen az előbbi létesítmény tekintetében örvendetes, mivel a látogatás időpontjában a hivatalos 506 férőhellyel szemben 770 személy elhelyezésére szolgált, azaz 152%-os telítettséggel működött.⁸⁸ Ez a megállapítás egybecseng a szintén 1994-ben lefolytatott ügyészi vizsgálat eredményével, amely szerint a bv. intézetek személyzetének eljárása általában megfelel a határozott és emberséges fellépés követelményének.⁸⁹ A büntetés-végrehajtás személyi állománya által elkövetett kihágások alacsony száma szembeállítható a rendőrségnél tapasztalt bánásmóddal, melynek kapcsán visszautalnék az 1994-es, valamint az 1996-os ügyészi vizsgálat azon megállapítására, hogy a fogvatartottak panaszai legtöbbször nem a bv. intézet személyzetének magatartását, hanem a folyamatban lévő nyomozást, a kihallgató vagy az előállító rendőrök eljárását sérelmezték.⁹⁰

Miközben a rendőrségi fogdák esetében az első látogatás negatívumait követően fokozatos javulás következett be a személyi állomány bánásmódja tekintetében, a büntetés-végrehajtás ellentétes utat járt be: az 1994-es kedvező kép a soron következő 1999-es, illetve a 2003-as ad hoc látogatást követően már árnyaltabbá vált, egyre több fogvatartotti állítás érkezett a küldöttséghez az őrszemélyzet általi bántalmazásokra, megalázó, esetenként rasszista kijelentésekre vonatkozóan. Eltérés az is, hogy míg a rendőrségi fogdák vizsgálata már 1999-ben országos kiterjedésűvé vált azáltal, hogy a kerületi rendőrkapitányságok mellett Debrecen, Hajdúhadház és Veszprém is a látogatás célját képezte, addig a küldöttség a bv. intézetek közül 1994 és 2003 között mindössze hármat keresett fel, a Fővárosi Bv. Intézetet, illetve a Tökölön

⁸⁸ 1994-es jelentés, 39.

⁸⁹ LAJTÁR i.m. 59.

⁹⁰ LAJTÁR István, *Fokmérő – A bánásmód törvényessége 1996-ban*, Börtönügyi Szemle, 1997/1. 81.

és a Veszprémben található intézetet, pedig 1999-ben már 31 intézet működött Magyarországon.⁹¹

A 2005-ös jelentés említi először a női fogvatartottak számára létesített Kalocsai Fegyház és Börtönt, ahol a túlszűfolttság következtében a személyi állomány és a fogvatartottak közötti viszony rendkívül feszültnek mutatkozott. A Szegedi Fegyház és Börtönben még rosszabb állapotok uralkodtak, a küldöttség például tudomást szerzett arról, hogy az egyik fogvatartottat a cellatársai szexuálisan bántalmazták és ezt hiába jelentette be az őrknek, azok nem tettek semmit a további erőszak elkerülése érdekében.⁹² 2009-ben Miskolcon, Tiszalökön és Sátorajaujhelyen is hasonló helyzettel szembesült a CPT, amelyet tovább súlyosbított, hogy 2009. február 13-án a Somogy megyei Bv. Intézetben, Kaposváron egy előzetes letartóztatásban lévő személy belehalt a fogva tartása során elszenvedett sérüléseibe.⁹³ Az eset következtében 2013-ban Kaposvár, továbbá Sopronkőhida is felkerült a meglátogatott intézmények listájára, azonban a küldöttség változatlanul azt tapasztalta, hogy a fogvatartottakkal való bánásmód nem megfelelő és különösen azok vannak kitéve megtorlósszerű akcióknak, akik roma származásúak, a személyi állománnyal szemben korábban már panasszal éltek vagy öngyilkosságot kíséreltek meg.⁹⁴

A CPT megoldási javaslatai között szerepel a személyi állomány létszámának növelése, mivel a tartósan alacsony létszám mind az őrszemélyzet, mind a fogvatartottak számára a biztonságérzet csökkenésével járhat.⁹⁵ E tekintetben a BVOP adatai alapján az tapasztalható, hogy a büntetés-végrehajtási állománynövekedés nem tudott igazodni a szabadságuktól megfosztott személyek létszámának változásához, így miközben a fogvatartottak száma 1993 és 2012 között mintegy négyezer fővel emelkedett, addig a bv. személyzet ugyanebben az időszakban kicsivel több mint ezer fővel gyarapodott.⁹⁶

⁹¹ BÖKÖNYI István, *Tájékoztató a büntetés-végrehajtás jelenlegi helyzetéről, fejlesztésének főbb irányairól, feladatairól, az 1999-ben bekövetkezett rendkívüli események tapasztalatairól*, Börtönügyi Szemle, 1999/4. 15.

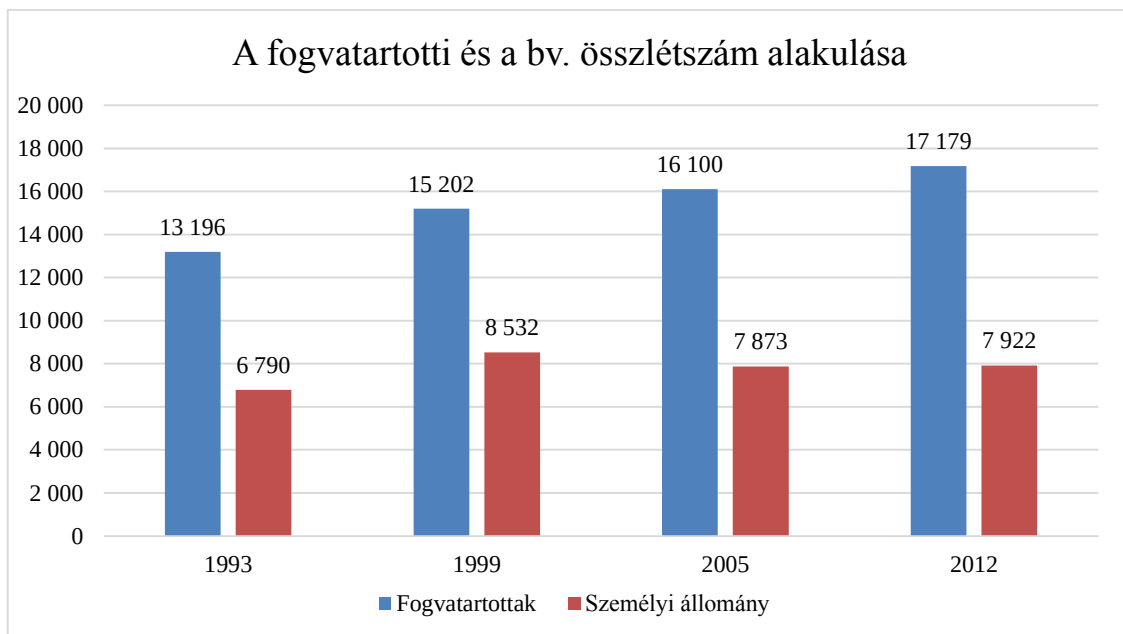
⁹² 2005-ös jelentés, 27-28.

⁹³ 2009-es jelentés, 32.

⁹⁴ 2013-as jelentés, 22.

⁹⁵ 2005-ös jelentés, 45.

⁹⁶ <http://www.bvop.hu/?mid=77&lang=hu> (2014.11.05.)

A CPT érvelése véleményem szerint teljes mértékben helytálló, ugyanis az őrszemélyzet hiánya, csekély létszáma fokozza a fogvatartottak akár egymással, akár a börtönőrökkel szemben elkövetett erőszakos cselekményeinek kockázatát, másrészt elbizonytalanítja a személyi állományt is, amely ezáltal agresszívebben reagálhat egy-egy fogvatartotti magatartásra.

A bv. személyzet megfelelő bánásmódja érdekében az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága 2012. április 12-én fogadta el az R (2012) 5 számú ajánlását, amely a büntetés-végrehajtás személyi állományának etikai kódexét fogalmazza meg és egyenesen a jogállamiság elvéből vezeti le megalkotásának szükségességét, hiszen a büntető-igazságszolgáltatás, azon belül pedig a büntetés-végrehajtási intézetek őrszemélyzete kulcsszerepet játszik a „*rule of law*” biztosításában. Ezért a személyi állomány feladatát a belső jog és a nemzetközi standardok, valamint az emberi jogok és alapvető szabadságok tiszteletben tartásával köteles ellátni, elősegítve a fogvatartottak reintegrációját, társadalomba való visszailleszkedését. Mindezek megvalósítása érdekében az ajánlás az őrszemélyzet magatartásával szemben több vezérelvet is megfogalmaz. A CPT ezen ajánlás fokozott figyelembe vételére kérte a magyar hatóságokat 2013-as látogatását követően, melynek nyomán a büntetés-végrehajtás országos parancsnoka utasította a bv. szerveket a hivatalos eljárásban elkövetett bántalmazások visszaszorítására, a

fogvatartottakkal való megfelelő kapcsolat fenntartására és a személyi állomány részéről a szakmai tisztesség és az etikai alapelvek betartására.⁹⁷

IV.3. A fogva tartás körülményei

A rendőrségi fogdák vonatkozásában már említett CPT Standards tartalmazza azt a feltételrendszert, amely mentén a küldöttség megvizsgálja a szabadságuktól megfosztott személyek elhelyezésének körülményeit. Ahogyan azt korábban már bemutattam, a rendőrségi fogdák nemcsak a bántalmazás visszaszorítása, hanem a tárgyi feltételek javítása terén is jelentős eredményeket értek el, nem utolsósorban a CPT jelentéseiben foglalt javaslatok, ajánlások megvalósítása révén. Ez a javulás azonban összefüggött az előzetes letartóztatás törvényi szabályozása megváltozásával is, melynek következtében a rendőrségi fogdákat a túlszűfolttság problémája immár nem érinti, szemben a bv. intézetekkel. Ezért a büntetés-végrehajtással kapcsolatos valamennyi megállapítást csak az évek óta fennálló körülbelül 150%-os telítettség tükrében lehet értékelni.

IV.3.1. Tárgyi feltételek

1994-ben a CPT küldöttsége látogatást tett a Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézetben, amely ekkor a hivatalos 506 férőhellyel szemben 770 fogvatartott elhelyezését biztosította, ezáltal a 4 m²/fő standard megtartása a legtöbb zárkában megvalósíthatatlannak bizonyult és előfordult, hogy 4 személyt 7 m²-es, 6 személyt pedig 14 m²-es cellában tartottak fogva. Ugyanakkor a Bizottság kiemelte, hogy a kapacitási problémák ellenére a létesítmény egésze tiszta és rendezett. A tököli Fiataikorúak Büntetés-végrehajtási Intézete a látogatás időpontjában 651 férőhelyen 570 fogvatartott elhelyezésére szolgált, így a túlszűfolttság ebben az intézetben nem éreztette hatását, valamennyi többszemélyes zárka megfelelő mozgásteret biztosított a fogva tartott 5 vagy 6 személy számára és a küldöttség véleménye szerint a tárgyi körülmények is elfogadhatónak bizonyultak.⁹⁸

E két intézetben tapasztalt állapotok 1999-re nem sokat változtak, a Fővárosi Bv. Intézetben a túlszűfolttság csak fokozódott, Tökölön pedig továbbra is problémaként rótták fel, hogy a

⁹⁷ 2013-as válasz, 15.

⁹⁸ 1994-es jelentés, 40-42.

létesítmény atmoszférája, belső kialakítása barátságtalan, nem megfelelő a fiatalkorúak számára. Az 1999-es látogatás kiterjedt ezen túlmenően a Veszprém Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetre is, mellyel kapcsolatban a CPT-nek ismét figyelmeztetnie kellett a magyar hatóságokat a fogvatartottak számára biztosítandó 4 m²-nyi mozgástér fontosságára, ugyanis a 8-10 m²-es zárkákban 4, a 32 m²-es zárkákban pedig 11 rabot is elhelyeztek. A Bizottság gondot fordított olyan kérdésekre is, hogy a fogvatartottaknak ne kéthetente, hanem hetente legyen lehetőségük meleg vízzel zuhanyozni, továbbá a szellőztetés megoldását is kérte, tekintettel a nyáron tapasztalható elviselhetetlen hőségre.⁹⁹ Megjegyzendő, hogy a CPT 1999-ben még az 1858-ban alapított várbörtönben működő bv. intézetet kereste fel, melyet követően 2003-ban adták át a Veszprém Megyei Bv. Intézet jelenlegi épületét.¹⁰⁰

2003-ban az ad hoc látogatás a büntetés-végrehajtás területén csak a Fővárosi Bv. Intézetet ellenőrizte, ezt követően a 2005-ös viszont a Kalocsai¹⁰¹ és a Szegedi Fegyház és Börtönt is érintette. Az előbbi 358 fogvatartott elhelyezését biztosította szemben a 240 férőhellyel, míg utóbbiban a látogatás idején a hivatalos 702 fős kapacitás mellett 1 167 személy raboskodott. A nyilvánvaló túlszűfolttság mellett a CPT Kalocsán azt tapasztalta, hogy a rabok nem teheték zárkáikat személyesebbé például családi fotókkal, amely a zömében női fogvatartottak számára tovább fokozta a hely barátságtalan, elidegenítő hatását.¹⁰² A magyar válaszból kiderült, hogy a bv. intézet szabályzata tiltotta meg a fotók kihelyezését, mivel azokkal kapcsolatban már visszaélések, lopások is történtek.¹⁰³ Mind Kalocsán, mind Szegeden problémát jelentett, hogy a kisebb zárkákban az illemhelyet semmi nem választotta el a cella többi részétől, amelynek emberi méltóságot sértő voltára utalással a helyzet orvoslását kérte a Bizottság.¹⁰⁴ A bv. intézetek arra hivatkoztak, hogy a szeparációt függönyökkel biztosítják, de azokat a fogvatartottak legtöbbször leszaggatják, költségvetési terhet róva a létesítményekre.¹⁰⁵

⁹⁹ 1999-es jelentés, 37-39.

¹⁰⁰ http://helsinki.hu/wp-content/uploads/MHB_jelentes_Veszprem_2009.pdf (2014.11.05.)

¹⁰¹ Említésre méltó, hogy 1999. augusztus 11-én az állampolgári jogok országgyűlési biztosának általános helyettese hivatalbóli vizsgálatnak vetette alá a Kalocsai Fegyház és Börtönt. A 4367/1999. számú jelentés megállapította, hogy az intézet elavultsága miatt szükségesek lennének a műszaki-építészeti felújítások, modernizálások, azonban ez a költségvetésből nem finanszírozható. A csatornarendszer elöregedése, valamint a központi zárkacsarnokban található levegőhiányos zárkák a fogvatartottak legmagasabb szintű testi és lelki egészséghez való jogát sértették, ezáltal visszásságot okoztak.

¹⁰² Ez pedig azért is problematikus, mert ahogyan az ombudsmani jelentés is rögzítette, a női fogvatartottak érzelmileg nagyon kötődnek a családhoz és a valakihez tartozás igénye, az érzelmi kapcsolatok fenntartása nyíltan vállalt homoszexuális viszonyok létrejöttéhez vezethet, amely újabb konfliktusokat szül.

¹⁰³ Response of the Hungarian Government on the report of the CPT on its visit to Hungary from 30 March to 8 April 2005, 30. (a továbbiakban: 2005-ös válasz)

¹⁰⁴ 2005-ös jelentés, 36.

¹⁰⁵ 2005-ös válasz, 28.

A CPT 2007-es ad hoc látogatását a szegedi Hosszú időtartamú Speciális Rezsím (HSR) Körlet létrehozása indokolta, ahol a tényleges életfogytiglani és a hosszabb időtartamú szabadságvesztés-büntetést töltő fogvatartottakat helyezték el. A HSR-körlet szöges ellentétben állt a „Csillag” más részeivel: a nyolc, egyenként 15,5 m²-es zárkához két különálló szoba, nappali és hálószoba tartozott, valamint a rabok főzhettek is, erre a célra egy kisebb konyharész állt rendelkezésükre. A Szegedi Fegyház és Börtönben 2009. szeptember 24-én az állampolgári jogok országgyűlési biztosa vizsgálatot folytatott le és az erről készült AJB-6775/2009. számú jelentésében az ombudsman is indokoltnak tartotta a hosszú időtartamú szabadságvesztésre ítélt elkülönített fogva tartását, mivel az ilyen reményvesztett, pszichés funkcióiban sérült rabok rendkívüli eseményeket követhetnek el, ezért büntetésük végrehajtása sajátos körülmények megvalósítását teszi szükségessé.¹⁰⁶

2009-ben a miskolci Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Bv. Intézetben az eddigiekhez nagyon hasonló körülményeket tapasztalt a CPT: a látogatás időpontjában 185%-os telítettséggel működött az intézet, ahol az elhelyezett 406 fogvatartott 68%-át az előzetes letartóztatásban lévőek adták. A küldöttség beszámolója szerint a legtöbb zárka piszkos volt és a zárkaberendezések állapota is hagyott kívánnivalót maga után. A miskolcitol és a korábban felkeresett bv. intézetektől gyökeresen eltérő helyzettel szembesült a CPT Tiszalökön, ahol az ország PPP-börtönberuházás keretében felépült két bv. intézetének egyike található.¹⁰⁷ Noha bizonyos mértékű – 108%-os – zsúfoltság itt is fennállt, ez mindössze azt jelentette, hogy néhány 16 m²-es, kétszemélyes zárkában 3 fogvatartottat helyeztek el, amely még így is megfelelt a CPT elvárásainak. További meglepésre adott okot, hogy a zárkák berendezése jó állapotban volt, a természetes fény, a mesterséges megvilágítás és a szellőzés megfelelően bizonyult, valamint minden zárkához teljesen leválasztott illemhely és mosdókagyló tartozott.¹⁰⁸

¹⁰⁶ Lásd bővebben: MATOVICS Csaba, *A Szegedi Fegyház és Börtön hosszúúidős speciális rezsimű (HSR) körletének működési tapasztalatai*, Börtönügyi Szemle, 2009/2. 99-101.

¹⁰⁷ A másik ilyen létesítmény a Szombathelyi Országos Bv. Intézet, melyet 2008. június 12-én adtak át. Az ombudsman Vas megyei munkalátogatása keretében hivatalbóli vizsgálatot folytatott itt le és az AJB-7317/2009. számú jelentésében megállapította, hogy az „új intézetben átgondoltabbak, emberibbek és higiénikusabbak a körülmények,” szemben a jogelődnek tekinthető Vas Megyei Bv. Intézetben, a Magyar Helsinki Bizottság által 2006. május 24-25. között tapasztaltakkal.

¹⁰⁸ 2009-es jelentés, 39-42.

Ahogy a Bizottság 2013-as jelentésében fogalmaz, nem jelentett kivételt az országban tapasztalt túlszűfolttság alól az ekkor meglátogatott két létesítmény sem: a Somogy Megyei Bv. Intézet, illetve a Sopronkőhidai Fegyház és Börtön. Noha Sopronkőhidán több zárka is az egyszemélyes elhelyezést szolgálta volna a maga 5 m²-es nagyságával, azokat valójában két személy fogva tartására használták. Ennek ellenére a küldöttség a tárgyi feltételeket megfelelőnek találta, ehhez pedig hozzájárulhatott például az ombudsman OBH 3091/2003. számú ügye, melynek panaszosa sérelmezte az emeletes ágyára szerelt védőkorlátokat, amik megnehezítették számára a fel- illetve lemászást. Az ombudsman a fogvatartottak testi épségének megóvása érdekében szükségesnek találta a védőkorlátokat, azonban azt is megállapította, hogy a bv. intézetekben használatos háromemeletes ágyak nem biztosítanak elegendő mozgás- és légtérrel, ezért alkalmasak a harmadik emeleten elhelyezett fogvatartottak esetében embertelen bánásmód megvalósítására. Az ombudsman eljárása mellett további pozitívum, hogy a Sopronkőhidai Fegyház és Börtön 1996-tól 2006-ig tartó felújítását követően 2006. augusztus 28-30. között a Magyar Helsinki Bizottság is látogatást tett az intézetben és általában megfelelőnek ítélte a látottakat.¹⁰⁹

IV.3.2. Napirend

A büntetés-végrehajtási szervezetről szóló 1995. évi CVII. törvény alapján a büntetés-végrehajtási szervezet a szabadságelvonnással járó büntetéseket, intézkedéseket, büntetőeljárási kényszerintézkedéseket, valamint a törvényben felsorolt további feladatokat hajtja végre, így a bv. intézetek kifejezetten azt a célt szolgálják, hogy a szabadságuktól megfosztott személyek elhelyezését és őrzését biztosítsák. A Bizottság elvárja, hogy a fogvatartottak a napnak egy „ésszerű” részét, azaz legalább 8 órát a zárkájukon kívül tölthessenek, értelmes és hasznos tevékenységeket folytatva.

A Fővárosi Bv. Intézetben a CPT az 1990-es években tett mindkét látogatása alkalmával megállapította, hogy a fogvatartottak napjaik nagy részét cellájukban töltötték, oktatási és sportolási célokra még külön helyiség sem állt rendelkezésükre.¹¹⁰ Többen amiatt panaszkodtak a CPT küldöttségének, hogy a napi egy órás szabad levegőn való testmozgásra nem volt lehetőségük, miközben az 1979. évi 11. törvényerejű rendelet 1993. évi XXXII. törvénnyel

¹⁰⁹ http://helsinki.hu/wp-content/uploads/MHB_jelentes_Sopronkohida_2006.pdf (2014.11.05.)

¹¹⁰ 1994-es jelentés, 41-42.

módosított és ekkor már hatályos rendelkezése kötelezővé tette ennek biztosítását. Ezzel kapcsolatban visszautalnék a személyi állomány és a fogvatartottak egymáshoz viszonyított létszámának problémájára, mivel a magyar hatóságok válaszukban legtöbbször arra hivatkoztak, hogy az őrszemélyzet alacsony létszáma miatt nem lehetett megfelelően gondoskodni a fogvatartottak külső testmozgásának felügyeletéről. A Veszprém Megyei Bv. Intézetben sem biztosították a napi egy órás szabad levegőn való tartózkodást, illetve a többi intézettől eltérően itt a fogvatartottaknak még arra sem volt lehetőségük, hogy rádió vagy televízió legyen a zárkájukban.¹¹¹

Az 1994-es és az 1999-es látogatás során is érintett tököli Fiataikorúak Bv. Intézetét a másik két felkeresett létesítménnyel szemben pozitívan értékelte a Bizottság. Ez köszönhető a tevékenységi rezsimek sokféleségének, melyek a fogvatartottak biztonsági fokozatához és a befogadás során készített értékelésükhöz igazodóan nyitott, félig nyitott és félig zárt típusúak lehettek, kiegészülve az olyan speciális csoportokkal, melyeket a sérülékeny, zaklatásnak kitett vagy a különösen veszélyes fogvatartottak számára hoztak létre. A különbséget nem a lehetővé tett elfoglaltságok, hanem a privilégiumok – például hosszabb idejű eltávozás – és a személyzet részéről tanúsított magatartás – a felügyelet szigora – jelentette. A bv. intézetben működő oktatási központban az 1994-es látogatás időpontjában 152 fogvatartott folytatott általános iskolai szintű tanulmányokat, akik ezáltal a börtönnépesség 27%-át alkották, miközben összesen 4 fogvatartott volt 16 éven aluli, azaz tanköteles. A fogvatartottak 41%-a, azaz 235 személy részére munkát is biztosítottak Tökölön.¹¹²

2000. november 14-én megkezdte működését a Fővárosi Bv. Intézet III. számú egysége, melyet a CPT 2003-as ad hoc látogatása alkalmával keresett fel először. A III. számú egység létrehozása némileg orvosolta az addig felrőtt hiányosságokat, a küldöttség nem hallott panaszokat a szabad levegőn történő testmozgás elmaradásáról.¹¹³ Ahogyan a Magyar Kormány válaszából kiderült, a raboknak folyamatosan lehetővé tették a karitatív és egyházi szervezetek foglalkozásain, istentiszteletein való részvételt, oktatásukat bővítették, valamint a könyvtár állományát is igyekeztek gyarapítani.¹¹⁴ A Bizottság elismerően szólt az új egységben kialakított közös használatú helyiségekről, így meglepetésként érte 2005-ben, hogy azokat a

¹¹¹ 1999-es jelentés, 39.

¹¹² 1994-es jelentés, 43-44.

¹¹³ 2003-as jelentés, 21.

¹¹⁴ 2003-as válasz, 17-18.

fogvatartottak nem is használják. A Magyar Kormány válaszában foglaltakkal ellentétesen a küldöttség az oktatási és kulturális lehetőségeket meglehetősen korlátozottnak találta, ezért felkérte a hatóságokat, hogy tegyenek további erőfeszítéseket a fogvatartottak számára biztosított lehetőségek bővítése érdekében.¹¹⁵

A szintén 2005-ben meglátogatott Kalocsai Fegyház és Börtönben nem a rendelkezésre álló tevékenységeket, hanem a fogvatartottak időbeosztását bírálta a CPT. A rabok 61%-a ugyanis 5 óra 45 perctől 13 óra 45 percig tartó munkaidőben egy kft. részére végzett munkát, emiatt pedig 4 óra 30 perckor kellett felkelniük. Legtöbbjük arra panaszkodott, hogy a szabadtéri testmozgásra 16-17 óra között kerül sor, amikor a munkavégzés fáradalmait pihenik ki. A Bizottság ezért javaslatot tett arra vonatkozóan, hogy a magyar hatóságok vizsgálják meg a munkaidő esetleges megváltoztatásának lehetőségét.¹¹⁶ A rendkívül korai ébresztést a válasz alapján az indokolta, hogy a nagyszámú fogvatartottnak elegendő időt kell biztosítani a különböző reggeli tevékenységek elvégzésére, ugyanakkor a Kormány is elfogadhatónak tartotta egy későbbi időpontú ébresztés bevezetését.¹¹⁷

Bár a CPT elismerően nyilatkozott a Szegedi Fegyház és Börtönben látottakról, az időtöltési lehetőségek széles skálájáról – munkavégzés, oktatás, szakképzés, labdarúgás –, azonban a fogvatartottak 17%-a, azaz 200 fő átlagosan napi 23 órát is a zárkájában, semmittevéssel töltött, ez pedig főleg azért váltotta ki a Bizottság aggodalmát, mert nagyrészüket hosszabb időtartamú vagy életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt személy volt. Számukra a különböző elfoglaltságokon keresztül biztosítani kell azt az „érzést”, hogy továbbra is rendelkeznek bizonyos mértékű döntési szabadsággal, illetve a cselekményeikért viselt személyes felelősséggel, ezáltal kisebb a valószínűsége pszichológiai problémák kialakulásának, esetleg öngyilkosság megkísérlésének.¹¹⁸

Ezen a helyzeten volt hivatott változtatni a 2005 novemberében működésbe lépett Hosszú időtartamú Speciális Rezsim (HSR) Körlet, amelynek célja a CPT javaslataival összhangban a tényleges életfogytiglani és a hosszú időtartamú szabadságvesztés reménytelenségének, kilátástalanságának a kompenzálása lett volna, azonban a 2007-es látogatás során a küldöttség

¹¹⁵ 2005-ös jelentés, 34.

¹¹⁶ 2005-ös jelentés, 37-38.

¹¹⁷ 2005-ös válasz, 30-31.

¹¹⁸ 2005-ös jelentés, 42.

azt tapasztalta, hogy a körlet nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. A HSR-fogvatartottaknak oktatási lehetőségeket nem biztosítottak, munkát csak a zárkájukban végezhettek és a közös használatú helyiségekhez való hozzáférés is visszaesett, köszönhetően egy 2006 októberében leleplezett szökési előkészületnek. Emiatt a Bizottság azt a kérést fogalmazta meg, hogy az intézetben térjenek vissza a HSR-körlet eredeti célkitűzéséhez és tegyenek lehetővé többféle elfoglaltságot is a rabok számára.¹¹⁹ A Magyar Kormány válaszában foglaltak szerint a CPT-látogatást követően a közös használatú helyiségeket ismételten igénybe vehették a fogvatartottak, azonban az oktatási lehetőségek bővítésére azért nem volt mód, mivel az oktatási intézmények a távoli időpontban szabaduló elítéltek képzésére nem fektettek hangsúlyt.¹²⁰

A 2009-ben és 2013-ban felkeresett bv. intézetek – ide nem értve jelen esetben a szegedi HSR¹²¹ és BSR (Biztonsági Speciális Rezsim) Körletet, illetve a Sátoraljaújhelyen meglátogatott Különleges Biztonságú Körletet – együttes tárgyalását indokolja, hogy a CPT kisebb eltérésekkel, de ugyanazokra a megállapításokra jutott Miskolcon és Tiszalőkön, valamint Kaposváron és Sopronköhidán, azaz a fogvatartottak kisebb részének munkavégzése mellett a többség a nap 23 óráját zárkájában töltötte. Ezzel kapcsolatban különösen a Tiszalöki Bv. Intézetet érte negatív kritika, mivel itt a PPP-konstrukcióból adódóan a magánvállalkozónak kellett volna biztosítani 300-350 fogvatartott munkáltatását, azonban a 2009-es látogatás időpontjában csak 137-en voltak dolgozói állományban.¹²² A 2010. március 25-én megküldött magyar válaszjelentés már arról számol be, hogy 2009 novemberében a foglalkoztatottak száma 267 fő volt.¹²³ A megfelelő mértékű foglalkoztatottság elérése tekintetében a fogvatartottak összetétele okozott nehézséget a magánvállalkozónak, ugyanis közel 50%-uk krónikus vagy mozgásszervi, illetve légzőszervi megbetegedésben szenvedett, illetve számos elítéltet gyógyító-nevelő csoportba helyeztek.¹²⁴

¹¹⁹ Report to the Hungarian Government on the visit to Hungary carried out by the CPT from 30 January to 1 February 2007, 12. (a továbbiakban: 2007-es jelentés)

¹²⁰ Response of the Hungarian Government on the report of the CPT on its visit to Hungary from 30 January to 1 February 2007, 6. (a továbbiakban: 2007-es válasz)

¹²¹ A szegedi HSR-körlettel kapcsolatban Kiszely Pál és Nagy István még 2012-ben is - a CPT-hez hasonlóan - azt javasolta, hogy új meglátásba kell helyezni az azt szabályozó rendelkezéseket, mivel a körlet zártsága nem biztosít elegendő energiát a fogvatartottak belső fejlődéséhez, ezáltal a börtön nyitottabb világába való visszavezetésük is megnehezül. KISZELY Pál – NAGY István, *Az idő rabságában. A hosszú időre ítélték büntetés-végrehajtásának helyzete a Szegedi Fegyház és Börtönben*, Börtönügyi Szemle, 2012/3. 12.

¹²² 2009-es jelentés, 41-42.

¹²³ 2009-es válasz, 45.

¹²⁴ TIKÁSZ Sándor, *A PPP-munkáltatás tapasztalatai a Tiszalöki Országos Bv. Intézetben*, Börtönügyi Szemle, 2009/2. 26.

Említést kell még tenni a büntetés-végrehajtás országos parancsnokának 1-1/51/2003. (IK Bv. Mell. 7.) OP intézkedése alapján a Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtönben, valamint a Sopronköhidai Fegyház és Börtönben üzemeltetett Különleges Biztonságú Körletről (KBK), ahova a 6/1996. (VII. 12.) IM rendelet alapján a IV. biztonsági csoportba sorolt, valamint az olyan elítélt helyezhető, aki életének vagy testi épségének a védelme más módon nem biztosítható. Mivel rendszerint a különösen veszélyes fogvatartottak kerülnek a KBK-ba, az IM rendelet rögzíti többek között, hogy az ilyen elítélt állandó felügyelet alatt áll, az intézet területén csak engedéllyel és felügyelettel mozoghat, zárkáját zárva kell tartani.¹²⁵

A KBK elsősorban az Emberi Jogok Európai Bíróságának a *Csüllög kontra Magyarország ügyben* hozott ítélete miatt került a figyelem középpontjába.¹²⁶ A kérelmezőt 2006. augusztus 17. és 2008. szeptember 23. között a sátoraljaújhelyi KBK-ban tartották fogva, amely elhelyezését rendszeresen indokolás nélkül meghosszabbították. Kérelmében azt állította, hogy teljes izolációban kellett élnie, mindössze napi egy órára hagyhatta el a zárkáját, de valamennyi zárkán kívül tevékenysége során – ide értve az orvosi vizsgálatokat is – megbilincselték. Sérelmezte a cellájában uralkodó körülményeket is, a kizárólagos mesterséges világítást és a nem megfelelő szellőzést. A Bíróság megállapította, hogy ugyan teljes izolációról nem volt szó a kérelmező esetében, mivel havonta egy vagy két alkalommal látogatókat fogadhatott, azonban az elhelyezés időtartama és annak körülményei is oly mértékű szenvedést okoztak, amely az embertelen és megalázó bánásmód tilalmába, ezáltal pedig az Emberi Jogok Európai Egyezményének 3. cikkébe ütközött. A Bíróság ezen túlmenően kimondta a 13. cikk, azaz a hatékony jogorvoslathoz való jog megsértését is, mert a kérelmezővel sem a IV. biztonsági csoportba, sem pedig a KBK-ba való beosztásának indokát nem közölték, ezért nem is volt lehetősége azokat megtámadni, az ügyészséghez pedig hiába fordult, annak nem tartozott a hatáskörébe a KBK-ban való elhelyezés felülvizsgálata. Mindezekre tekintettel a Bíróság 6 ezer eurós nem vagyoni kártérítést ítélt meg a kérelmező javára.¹²⁷

Az EJEB ítéletével összefüggésben a Bv. tv. a 2011. évi CL. törvénnyel 2012. január 1-jétől úgy módosult, hogy a 33. § (4a) bekezdése értelmében a különleges biztonságú zárkába, illetve

¹²⁵ A KBK-val kapcsolatban az ombudsman az AJB-2606/2010. számú ügyben folytatott le vizsgálatot.

¹²⁶ Lásd bővebben: PACSEK József, *Zsúfoltság és magány. A fogvatartottak elhelyezésének időszerű kérdései*, Börtönügyi Szemle, 2011/4. 1-3.

¹²⁷ ECHR, *Csüllög kontra Magyarország*, 2011. június 7-i ítélet, ügyszám: 30042/08.

különleges biztonságú körletbe való elhelyezés elrendeléséről, időtartamának meghosszabbításáról is indokolt határozatot kell hozni, amely ellen a közléstől számított három napon belül az elítélt fellebbezéssel élhet a bv. bíróhoz.¹²⁸

V. Összegzés

A CPT tevékenysége tágabb kontextusba helyezve megjeleníti a nemzetközi jog egyik legtöbbet bírált jellegzetességét, azt a problémát, hogy intézményes kényszerszervezet hiányában szabályai úgymond nélkülözik a szankcionálás lehetőségét. Ennek ellenére az államok tiszteletben tartják a nemzetközi jogot, hiszen annak nagy részét konkrét, normatív szabályok kifejezett elfogadásával - például nemzetközi szerződések megkötése révén - maguk alkotják.¹²⁹ Ilyen államok közötti konszenzus hívta életre a CPT-t is, amelynek bár szintén nem áll rendelkezésére a jelentéseiben foglaltakat kikényszerítő apparátus, mégis kijelenthető, hogy az érintett nemzeti hatóságok a legtöbb esetben figyelembe veszik ajánlásait. A dolgozatban bemutatásra került a CPT-jelentéseknek a magyarországi rendőrségi fogdákra és bv. intézetekre kifejtett hatása, amelynek az ügyészi törvényességi felügyelet, az ombudsmani tevékenység és számos emberi jogi szervezet eljárása mellett is kiemelt jelentőséget tulajdoníthatunk.

Az 1994 és 2014 között bekövetkezett jogszabályi változások, a tárgyi körülmények javulása és a bánásmód emberségessé válása nem függetleníthetők a CPT tevékenységétől. Noha kirívó esetek továbbra is előfordulnak, illetve a bv. intézetek túlszűfoltsága is évtizedek óta megoldatlan probléma, azonban ezek nem a Bizottság működésének gyengeségére, hanem éppen ellenkezőleg, annak szükségességére mutatnak rá. A Bizottságnak 1994 óta sikerült elérnie, hogy a fogvatartottak napi egy órás szabad levegőn való tartózkodását immár mindenhol biztosítják, a rendőrségi fogdáknál az elhelyezés körülményei megfelelnek az CPT standardjainak és a bv. intézetek tárgyi feltételei is elfogadhatónak mondhatók a telítettség ellenére. Az idő tehát a CPT eljárását igazolja, amely hosszú távú eredmények elérésére törekszik azáltal, hogy a problémák megoldását a jogszabályi környezet és a jogpolitika mellett a szemléletmód megváltoztatásában is látja. Ezért is javasolta például 1994-ben, hogy a rendőrségi fogdák személyi állománya által elkövetett bántalmazások visszaszorítása érdekében a rendőrök hatékonyabb emberi jogi oktatásban részesüljenek.

¹²⁸ A Bíróság eljárását követően az állampolgári jogok országgyűlési biztosa 2011. június 21-én helyszíni vizsgálatot folytatott le Sátoraljaújhelyen; megállapításait az AJB-2862/2011. számú jelentés tartalmazza.

¹²⁹ SHAW, Malcolm N., *Nemzetközi jog*, CompLex Kiadó, Budapest, 2008. 27-28.

Ahogy a bevezetésben már utaltam rá, a fogvatartottakkal való bánásmód preventív célokat is szolgál, a szabadságvesztés megfelelő körülmények között történő végrehajtása csökkentheti a bűnismétlés lehetőségét. A 2015. január 1-jén hatályba lépő új büntetés-végrehajtási kódex alapján a szabadságvesztés végrehajtásának a célja a társadalomba való visszailleszkedés elősegítése mellett az, hogy az elítélt a társadalom jogkövető tagjává váljon. Ehhez nagymértékben hozzájárulhat a korábbi szabályozáshoz képest áttörést jelentő új rendelkezés, miszerint *„a szabadságvesztés végrehajtása során - a szabadságvesztés végrehajtási fokozatára, a bv. intézet rendjére és biztonságára figyelemmel - törekedni kell arra, hogy az elítélt életkörülményei közelítsenek a szabad élet általános körülményeihez, és ezáltal a szabadságvesztés káros hatásai enyhíthetők, illetve ellensúlyozhatók legyenek.”*¹³⁰ A jogalkotó ezzel végérvényesen kifejezésre juttatja azt, hogy a szabadságvesztés-büntetéssel a fogvatartott jogait csak annyiban lehet korlátozni, amennyiben az a büntetési célhoz elkerülhetetlen és az elítéltet csak az ítéletben és a törvényben meghatározott hátrányok érhetik. A fogvatartottakkal való bánásmód nem csak a büntetés-végrehajtási rendszer lényegét, hanem a jogállamiság érvényesülését is jelzi, hiszen arról csak akkor beszélhetünk, ha a társadalom minden tagjára, így az elítéltekre is kiterjed.

Véleményem szerint a CPT tevékenysége nem csak a rendőrség, a büntetés-végrehajtás, illetve más, szabadságuktól megfosztott személyek elhelyezésére szolgáló intézmény, hanem az egész társadalom számára iránymutatást jelenthet. Ha a közvélemény is emberi méltóságuk teljes körű elismerésével fordul a fogvatartottak felé, azzal hatékonyabban elősegítheti azok társadalomba való visszailleszkedését, ezáltal pedig megkönnyítheti a jogkövető magatartás tanúsítását a szabad életben is.

¹³⁰ 2013. évi CCXL. törvény, 83. § (4).

Melléklet

A Rendőrségi Központi Fogdára, a Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézetre és a Szegedi Fegyház és Börtönre vonatkozó CPT javaslatok¹³¹

Rendőrségi Központi Fogda						
	1994.	1999.	2003.	2005.	2009.	2013.
Kínzás és embertelen bánásmód	- A már elfogott és letartóztatott személyekkel szemben ne alkalmazzanak a szükségessé váló erőszakot. - Valamennyi rendőrt figyelemztessék, hogy a fogvatartottak bántalmazása elfogadhatatlan és szigorú szabályokat von maga után. - Az emberi jogok oktatása és a megfelelő szakmai képzés elősegítheti a bántalmazások megelőzését.	- Tervezett lépéseket a fogvatartottak egyrész közötti erőszakos cselekményeinek visszaszorítására.	- Kiválasztottak, ha az őrszemélyzet nem viseli nyíltan könnygáz-palackokat és gumibotot.		- Ha mindenképpen szükséges, hogy az őrszemélyzet tagjai gumibotot viseljenek, azokat takarják el a látásból.	
	- Írják fel a tárgyi feltételeket az alábbiakra tekintettel: - o a mesterséges világítás egyenlő, - o az ablakokat csak pár centiméterre lehet kinyitni, ezért a zártakban döbös a levegő, - o a sportbőrre nem alkalmas ténylécet tesztelési vizsgálata. - Biztosítsák a fogvatartottak számára a 4 m²/fő mozgástérrel. - A befogadási körlevegő, 1 m x 80 cm x 60 cm méretű helyiségeket a továbbiakban ne használják.		- Mindenkor tegyék lehetővé az illetékesek jutását, kivéve, ha előzetesen fontosabb biztonsági megfontolások miatt tesznek szűkessé.		- A CPT szerinti tájékoztatást kapni a letartóztatásról.	- A testmozgásra szolgáló utat szerezni fel az időjárás ellen védelmet nyújtó, illetve plümealkalmatossággal. - Az előzetes letartóztatásban lévő számú büntetésnek különböző tevékenységi formákat, hogy a nap nagyobb részét zártkaton kívül tölthessék.
Elhelyezési körülmények						
Napirend						

¹³¹ Forrás: saját szerkesztés a CPT jelentései alapján.

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

Egységügyvi vizsgálat	- A befogadás során lefolytatott egészségügyi vizsgálatról készült dokumentumot tegyük hozzáférhetővé az érintett fogvatartott számára is. - A rendőrségi őrizetből a bvt. intézetbe visszaszállított fogvatartottat az őrizet tartamától függetlenül vizsgálják meg (az nem volt biztosítva olyanok esetében, akik a fogdába való elszállításuk napján vissza is tértek a bvt. intézetbe). - A fogvatartottak számára érkezésükkor adjanak át egy – átlaluk éretet nyelven írt – tájékoztatót, amely az igénybe vehető egészségügyi szolgáltatásokat tartalmazza. - Késedelem nélkül biztosítsák a fogvatartottak orvosi kivizsgálását. - Az egészségügyi szolgáltatások igénybe vételére vonatkozó kéréseket ne az őrszemélyzet vegye át.				- A vizsgálatot ne az őrszemélyzet jelenlétében folytassák le.
	Orvoshoz való hozzáférés				
	Fertőző betegségek	- Vegyük figyelembe az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága R. (93) 6 számú ajánlását, amely a fertőző betegségek büntetés-végrehajtási és kriminológiai aspektusait tartalmazza. - A kötelező HIV-teszteléssel kapcsolatban az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága R. (89) 14 számú ajánlását ültessék át a gyakorlatba, amely a HIV-fertőzés etikai feltételeit tartalmazza. - Az őrszemélyesnek tűnő fogvatartottakat különleges megfigyelés alatt kell tartani, illetve támoogatásban, segítségnyújtásban kell őket részesíteni. - Az őrszemélyes fogvatartottak elhelyezésére szolgáló 2 m-es cellákat a továbbiakban ne használják.	- A CPT szerete tájékoztatást kapni arról, hogy az egészségügyet megközelítő fogvatartottak fegyelmi fegyítésben részesülnek-e.		
	Öngyilkosság és öncsonkítás				
Egyéb, a CPT hatáskörébe tartozó kérdések	Eltérítés	- Korszerűtessék a könyvtár. - Növeljék a havi 1 órási látogatási időt, mert az nem elegendő a családtagokkal és barátokkal való kapcsolatok fenntartására.			
	A külvilággal való kapcsolattartás	- Javítsák a látogatók fogadására szolgáló helyiségek körülményeit. - Biztonságának a fogvatartottak számára telefonálási lehetőségét.	- A telefonhasználat szigorú felügyeleti szintessék meg.	- Tegyenek lépéseket a telefonhoz jutás javítása érdekében. - A III. számú egységben a látogatóhelyiségek egy részét alakítsák át nyílt látogatási területé és javítsák azok szellőztetését. - Bővítsék a magánéletükben lévő fogvatartottak fogvatartottak rendelkezésére álló olvasmányok választékát.	
	Fegyelmi eljárás	- A magánéletük végrehajtására kialakított zónákban éjszaka biztonságnak minősített fogvatartottaknak. - A Biblián kívül más olvasmányokkal is lássák el a magánéletükben lévő fogvatartottakat. - A vesztélyesnek minősülő fogvatartottak számára is tegyenek lehetővé hasznos tevékenységeket, illetve a másokkal való kapcsolattartást.		- A CPT szerete tájékoztatást kapni a telefonhasználat szabályairól. - A fogvatartottak leveleinek késedelemes kézbesítését szintessék meg.	

Egyéb, a CPT hatáskörébe tartozó kérdések	Egészségügyi ellátás				
	Napirend				
	Kényszer-eszközök	Fegyelmi eljárás	A külvilággal való kapcsolattartás		
		- Növeljék a napi 1 órás látogatási időt, mert az nem elegendő a családtagokkal és barátokkal való kapcsolatok fenntartására. - Vizsgálják felül az intézet azon szabályait, miszerint a fogvatartottak számára tilos mindenféle fizikai kontaktus a látogatók fogadása során. - Javítsák a fegyelmi fenyítés végrehajtására szolgáló zárták tárgyi feltételeit: a világítást, a szellőzést és a berendezést.			
		- Vizsgálják felül a fogvatartottakkal szemben alkalmazott kényszereszközök zártán kívüli rendszeres használatának a gyakorlatát.			- Ne bilincseljék meg a fogvatartottakat az egészségügyi vizsgálatok, illetve kezelések alkalmával, mivel ez az emberi méltóságot sértő eljárás.

Felhasznált irodalom

- BECÁNICS Adrienn: *Az elítéltekkel való bánásmód kérdései az Emberi Jogok Európai Bírósága gyakorlatában, különös tekintettel a magyar vonatkozású ügyekre*, Jogtudományi Közlöny, 2013/9. 415-425.
- BÖKÖNYI István: *Tájékoztató a büntetés-végrehajtás jelenlegi helyzetéről, fejlesztésének főbb irányairól, feladatairól, az 1999-ben bekövetkezett rendkívüli események tapasztalatairól*, Börtönügyi Szemle, 1999/4. 14-23.
- HUSZÁR László – TARI Ferenc: *Folyamat – A humánus büntetés-végrehajtás peremfeltételei*, Börtönügyi Szemle, 1997/4. 25-30.
- KISZELY Pál – NAGY István: *Az idő rabságában. A hosszú időre ítélt büntetés-végrehajtásának helyzete a Szegedi Fegyház és Börtönben*, Börtönügyi Szemle, 2012/3. 1-16.
- KOVÁCS Zsuzsanna: *A visszaesés megelőzésével kapcsolatos kihívások az igazságszolgáltatási rendszerben*, Börtönügyi Szemle, 2014/2. 61-75.
- KURDI Tímea – VÓKÓ György: *Fogvatartotti panaszok a bánásmód köréből*, Börtönügyi Szemle, 2002/4. 63-74.
- LAJTÁR István: *Fokmérő – A bánásmód törvényessége 1996-ban*, Börtönügyi Szemle, 1997/1. 79-86.
- LAJTÁR István: *Milyen a bánásmód? Ügyészi vizsgálat a bv. intézetekben*, Börtönügyi Szemle, 1995/2. 58-64.
- MATOVICS Csaba: *A Szegedi Fegyház és Börtön hosszúidős speciális rezsimű (HSR) körletének működési tapasztalatai*, Börtönügyi Szemle, 2009/2. 99-108.
- NAGY Ferenc – JUHÁSZ Zsuzsanna: *A fogvatartotti rátáról nemzetközi összehasonlításban*, Börtönügyi Szemle, 2010/3. 1-12.
- PACSEK József: *Zsúfoltság és magány. A fogvatartottak elhelyezésének időszerű kérdései*, Börtönügyi Szemle, 2011/4. 1-10.
- SÁRDI Miklós: *Zsúfoltság*, Börtönügyi Szemle, 1995/2. 65-67.
- SHAW, Malcolm N.: *Nemzetközi jog*, CompLex Kiadó, Budapest, 2008.
- SZÉKELY István János: *A fogvatartottakkal való bánásmód törvényessége*, Börtönügyi Szemle, 2011/3. 13-32.
- TIKÁSZ Sándor: *A PPP-munkáltatás tapasztalatai a Tiszaöki Országos Bv. Intézetben*, Börtönügyi Szemle, 2009/2. 25-28.

- VISNYEINÉ JUHÁSZ Zsuzsanna: *Gondolatok az előzetesről: hónapok helyett napok?*, Börtönügyi Szemle, 1997/3. 27-37.
- VÓKÓ György: *Az elítéltek és az előzetesen letartóztatottak jogállása*, Börtönügyi Szemle, 1990/3. 5-10.

Jogforrások

Magyar jogforrások

- Magyarország Alaptörvénye
- 1973. évi I. törvény a büntetőeljárásról
- 1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről
- 1993. évi XXXII. törvény a büntetések és intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi 11. törvényerejű rendelet módosításáról
- 1994. évi XXXIV. törvény a rendőrségről
- 1995. évi III. törvény a Strasbourgban, 1987. november 26-án kelt, a kínzás és az embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmód megelőzéséről szóló európai egyezmény kihirdetéséről
- 1995. évi CVII. törvény a büntetés-végrehajtási szervezetről
- 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról
- 1999. évi LXIX. törvény a szabálysértésekről
- 2006. évi LV. törvény a Magyar Köztársaság minisztériumainak felsorolásáról
- 2010. évi XLII. törvény a Magyar Köztársaság minisztériumainak felsorolásáról
- 2011. évi CL. törvény az egyes büntető vonatkozású törvények módosításáról
- 2012. évi II. törvény a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről
- 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről
- 2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról
- 1979. évi 11. törvényerejű rendelet a büntetések és intézkedések végrehajtásáról
- 3/1995. (III. 1.) BM rendelet a Rendőrség Szolgálati Szabályzatáról
- 19/1995. (XII. 13.) BM rendelet a rendőrségi fogdák rendjéről
- 17/2012. (IV. 5.) BM rendelet a szabálysértési elzárás végrehajtásának részletes szabályairól

- 6/1996. (VII. 12.) IM rendelet a szabadságvesztés és az előzetes letartóztatás végrehajtásának szabályairól
- 7/2000. (III. 29.) IM-BM együttes rendelet az elzárás, illetőleg a pénzbírságot helyettesítő elzárás végrehajtásának részletes szabályairól
- 2072/1998. (III. 31.) Kormányhatározat a büntetés-végrehajtás intézetrendszerének hosszú távú fejlesztéséről
- 101/1981. (IK. 2.) IM utasítás a Büntetés-végrehajtási Szabályzat végrehajtásáról
- 6/1990. (IK. Bv. Mell. 1.) IM utasítás a 101/1981. (IK. 2.) IM utasítás módosításáról
- 19/1996. (VIII. 23.) ORFK utasítás a Rendőrség Fogdaszolgálati Szabályzatának kiadásáról
- 22/1997. (XI. 18.) ORFK utasítás a Járőr- és Őrszolgálati Szabályzatról
- 22/2010. (OT 10.) ORFK utasítás az Európa Tanács Kínzásellenes Bizottsága (CPT) ajánlásainak végrehajtásáról
- 12/2001. (IV. 4.) ORFK intézkedés a CPT Rendőrségre vonatkozó ajánlásainak végrehajtásáról
- 1-1/51/2003. (IK. Bv. Mell. 7.) OP intézkedés a fogvatartottak különleges biztonságú zárkába, illetve körletre helyezésének szabályairól
- 13/2001. (V. 14.) AB határozat
- 30/2013. (X. 28.) AB határozat
- III/1292/2014. AB határozat
- Az állampolgári jogok országgyűlési biztosának jelentése az AJB-6775/2009. számú ügyben
- Az állampolgári jogok országgyűlési biztosának jelentése az AJB-7317/2009. számú ügyben
- Az állampolgári jogok országgyűlési biztosának jelentése az AJB-2606/2010. számú ügyben
- Az állampolgári jogok országgyűlési biztosának jelentése az AJB-2862/2011. számú ügyben
- OBH 7015/1998. az állampolgári jogok országgyűlési biztosának jelentése
- OBH 4367/1999. az állampolgári jogok országgyűlési biztosának jelentése
- OBH 1499/2000. az állampolgári jogok országgyűlési biztosának jelentése
- OBH 3091/2003. az állampolgári jogok országgyűlési biztosának jelentése

Nemzetközi jogforrások

- Egyezmény a kínzás és embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmód megelőzéséről
- Egyezmény az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről
- Európa Tanács Miniszteri Bizottsága R (80) 11 számú ajánlása az ítélethozatalt megelőző fogva tartásról
- Európa Tanács Miniszteri Bizottsága R (87) 3 számú ajánlása az Európai Büntetőszabályzatra
- Európa Tanács Miniszteri Bizottsága R (92) 17 számú ajánlása a büntetéskiszabás egyöntetűségére
- Európa Tanács Miniszteri Bizottsága R (99) 22 számú ajánlása a börtönök túlszűfoltóságáról és a börtönlakosság inflálódásáról
- Európa Tanács Miniszteri Bizottsága R (2006) 2 számú ajánlása az Európai Börtönszabályokról
- Recommendation (2012) 5 of the Committee of Ministers to member States on the European Code of Ethics for Prison Staff
- UN General Assembly resolution 3452 (XXX) of 9 December 1975.
- ECHR, *Chitayev és Chitayev kontra Oroszország*, 2007. január 18-i ítélet (ügyszám: 59334/00)
- ECHR, *Csüllög kontra Magyarország*, 2011. június 7-i ítélet (ügyszám: 30042/08)
- ECHR, *Fehér kontra Magyarország*, 2013. július 2-i ítélet (ügyszám: 69095/10)
- ECHR, *Írország kontra Egyesült Királyság*, 1978. január 18-i ítélet (ügyszám: 5310/71)
- ECHR, *Kovács István Gábor kontra Magyarország*, 2012. január 17-i ítélet (ügyszám: 15707/10)
- ECHR, *S.D. kontra Görögország*, 2009. június 11-i ítélet (ügyszám: 53541/07)
- ECHR, *Szél kontra Magyarország*, 2011. június 7-i ítélet (ügyszám: 30221/06)
- ECHR, *Yeter kontra Törökország*, 2009. január 13-i ítélet (ügyszám: 33750/03)

CPT-jelentések és az azokra adott válaszok

- Comments of the Hungarian Government to the Report of the CPT on its visit to Hungary from 1 to 14 November 1994
- Interim Report of the Hungarian Government in response to the report of the CPT on its visit to Hungary from 1 to 14 November 1994

- Public Statement on Turkey adopted on 15 December 1992
- Public Statement concerning Greece made on 15 March 2011
- Public Statement concerning the Chechen Republic of the Russian Federation made on 10 July 2001
- Report to the Hungarian Government on the visit to Hungary carried out by the CPT from 1 to 14 November 1994
- Report to the Hungarian Government on the visit to Hungary carried out by the CPT from 5 to 16 December 1999
- Report to the Hungarian Government on the visit to Hungary carried out by the CPT from 30 May to 4 June 2003
- Report to the Hungarian Government on the visit to Hungary carried out by the CPT from 30 March to 8 April 2005
- Report to the Hungarian Government on the visit to Hungary carried out by the CPT from 30 January to 1 February 2007
- Report to the Hungarian Government on the visit to Hungary carried out by the CPT from 24 March to 2 April 2009
- Report to the Hungarian Government on the visit to Hungary carried out by the CPT from 3 to 12 April 2013
- Response of the Hungarian Government to the report of the CPT on its visit to Hungary from 5 to 16 December 1999
- Response of the Hungarian Government to the report of the CPT on its visit to Hungary from 30 May to 4 June 2003
- Response of the Hungarian Government to the report of the CPT on its visit to Hungary from 30 March to 8 April 2005
- Response of the Hungarian Government to the report of the CPT on its visit to Hungary from 30 January to 1 February 2007
- Response of the Hungarian Government to the report of the CPT on its visit to Hungary from 24 March to 2 April 2009
- Response of the Hungarian Government to the report of the CPT on its visit to Hungary from 3 to 12 April 2013

Internetes források

- A Független Rendészeti Panasztestület tájékoztatója 2008. évi tapasztalatairól, https://www.repate.hu/images/pdfs/2008_tajekoztato.pdf
- A Független Rendészeti Panasztestület tájékoztatója 2012. évi tapasztalatairól, https://www.repate.hu/images/pdfs/2012_tajekoztato.pdf
- A Magyar Helsinki Bizottság jelentése a Sopronkőhidai Fegyház és Börtönben tett látogatásáról 2006. augusztus 28-30.
http://helsinki.hu/wp-content/uploads/MHB_jelentes_Sopronkohida_2006.pdf
- A Magyar Helsinki Bizottság jelentése a Veszprém Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben tett látogatásáról 2009. szeptember 3-4.
http://helsinki.hu/wp-content/uploads/MHB_jelentes_Veszprem_2009.pdf
- Annual Report 2011, <http://www.amnesty.org/en/region/greece/report-2011#section-53-3>
- BVOP, Számok és tények, <http://www.bvop.hu/?mid=77&lang=hu>
- CPT Standards, <http://www.cpt.coe.int/en/documents/eng-standards.pdf>
- The Chernokozovo Detention Center,
http://www.hrw.org/reports/2000/russia_chechnya4/detention-center.htm
- Council of Europe, Treaty Office, <http://www.conventions.coe.int/>